

Miesten maailma — Hyvinkään lasten ja nuorten kansainvälisen arkiston lasten
taideteokset miehen representaation määrittelijänä

Elina Saarikoski
Taidehistorian maisterintutkielma
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Saarikoski, Elina	
Työn nimi – Title Miesten maailma — Hyvinkään lasten ja nuorten kansainvälisen arkiston lasten taideteokset miehen representaation määrittelijänä	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Kevätlukukausi 2019	Sivumäärä – Number of Pages 58
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Taidehistorian maisterintutkielmassa selvitetään lasten ja nuorten piirros-, maalaus-, ja grafiikan töiden esittämiä käsityksiä miehistä ja maskuliinisuudesta. Keskeiseksi käsitteeksi muodostui representaation käsite erityisesti sen induktiivisessa merkityksessä. Kuvia lähestytään tarkastellen sitä, mitä lapsi on halunnut kertoa kuvallaan. Samalla tarkastelussa etsitään esikuvia ja malleja, joita lapsi on käyttänyt.</p> <p>Kuva-aineisto on otanta Lasten ja nuorten kulttuurikeskus Hyvinkään Villatehtaan Villa Artun kansainvälisestä lasten ja nuorten taiteen arkiston teoksista. Kokoelma kattaa noin 100 000 teosta, jotka koostuvat pääosin paperipohjaisista maalauksista, piirroksista ja grafiikan vedoksista. Lähtökohtaisesti oli huomioitava se, että huomattava osa materiaalista oli peräisin teemoitetuista piirustuskilpailuista. Niin ikään kuvaamataidon opetuksessa on käytetty mallikuvia, joten piirrosaineiston syntyyn ovat vaikuttaneet monet lapsista ja nuorista riippumattomat ulkoiset tekijät, joita ei jälkikäteen ole mahdollista enää yksityiskohtaisesti selvittää.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Kehityspsykologian avulla kontekstoititiin lasten ja varhaisnuorten teoksia ikäryhmille tyypilliseen kehitysvaiheeseen. Tämä auttoi ymmärtämään lapsen kehitystä piirtäjänä. Teoreettinen taustoitus miehen representaatioon kytkeytyy sukupuolentutkimukseen, erityisesti kriittiseen miestutkimukseen. Menetelmänä sovellettiin visuaalista vertailua, jonka avulla miehen representaation malleja etsittiin perinteisestä kuva-aiheistosta. Yksittäisten kuvien tulkinta toteutettiin induktiivisena päättelynä, jossa tunnistettiin ja tulkittiin kuvia yksityiskohtineen tavoitteena nostaa esille merkitykselliset teemat. Näin voitiin muodostaa luokittelu, joka kuvaa kohdejoukon olemusta. Kategorisoivalla ryhmittelyllä ja jäsennyksellä miehen esittämisen malli jaettiin kolmeen kategoriaan 1. isät ja isoisät 2. mies työssä ja vapaa ajalla 3. myyttiset miehet.</p>	
Asiasanat – Keywords miehet, mieskulttuuri, maskuliinisuus, lastenkulttuuri, kuva-analyysi, representaatio, lastenkulttuuri	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	
1.1. Tutkimusaineiston esittely	4
1.2. Laadullinen tutkimus ja fenomenologinen näkökulma	4
1.3. Mielikuvia miehistä - Representaation käsite	6
1.4. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka	8
2. Lapsi piirtäjänä	
Kehityspsykologinen taustoitus	9
3. Mikä mies?	
3.1. Miehen määritelmä, sukupuolen tutkimus ja kriittinen miestutkimus	13
3.2. Hegemoninen maskuliinisuus miehen identiteetin rakentajana	13
3.3. Sukupuoleen kasvetaan	14
3.3.1. Kasvatus visuaaliset järjestykset ja valta	16
3.3.2. Kansanperinteen ja kulttuurin merkitys	17
4. Lapsi miehen kuvaajana	
4.1. Lapsi lähisuhteiden kuvaajana	19
4.2. Mies töissä ja vapaa ajalla	27
4.3. Myyttiset miehet	30
4.4. Muita mieskuvia	33
5. Päätäntö	38
6. Lähdeluettelo	43
7. Viitteet	48

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaineiston esittely

Maisterintutkielmani on tehty osana Lasten ja nuorten taidekeskus Hyvinkään Villatehdas Villa Artun lasten ja nuorten taiteen tallentaminen ja tutkiminen -hanketta. Taidekeskuksen erityispiirre on sen kansainvälisen lasten ja nuorten taiteen arkisto joka koostuu piirustuksista, maalauksista ja grafiikantöistä. Fyysisiä teoksia on noin 100 000 kappaletta 130 eri maasta, joista digitoituja teoksia on tällä hetkellä noin 65 000 kappaletta. Teosten tekijöiden ikähaitari on varsin laaja: nuorimmat kuvantekijät ovat vain kolmevuotiaita ja vanhimmat nuoria aikuisia, jopa 20-vuotiaita. Maisterintutkielman kuvallinen aineisto koostuu digiarkiston 59 teoksesta. Laaja aineisto pyrittiin rajaamaan koskemaan vain pohjoismaiden lasten tekemää taidetta ja teoksia, jotka löytyivät arkiston tietokannan hakusanojen “mies, miehet, poika, pojat, isä, isät, isoisä, isoisät, ihmiset” takaa. Hakusanoihin liitetyt teokset olivat enimmäkseen suomalaisten lasten teoksia lukuun ottamatta muutamaa Norjasta ja Ruotsista lähetettyä teosta. Lopulta päädyin valitsemaan tutkielmaan vain teokset, joihin oli merkitty teostietoihin Suomi. Oletus siis on, että tutkielman teokset ovat suomalaisten lasten tekemiä töitä, jolloin tutkielmassa on nostettu kuvia taustoittavina tekijöinä esiin erityisesti suomalaiseen yhteiskuntaan, kuten perhepolitiikkaan, mediaan sekä koulutukseen keskittyviä näkökulmia.

1.2 Laadullinen tutkimus ja fenomenologinen näkökulma

Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena, sillä tarkoitus oli nostaa esiin induktiivisen päättelyn kautta vastauksia siihen, miten lapset kuvaavat miehiä teoksissaan. Tutkimuksen aineisto jakautui ryhmiin sen mukaan, mitä yhtäläisyyksiä miehen esittämisen mallissa oli nähtävissä. Pyrin jaottelemaan havainnot karkeisiin luokkiin sen perusteella, mistä diskurssista kukin miehen representaatio on syntynyt. Fenomenologis-hermeneuttisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaan tutkija nimittäin käy dialogia aineiston ja oman

tulkintansa välillä. Näin hän etsii merkityskokonaisuuksia sisäisen yhteenkuuluvuuden ja samankaltaisuuden perusteella.¹

Koin oman positioni tutkijana hieman ongelmalliseksi, sillä vaikka minulla on mahdollisuus joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen, olen kuitenkin havaitsijan roolissa erittelemässä merkityksiä ilmiölle, joka on toteutettu lasten näkökulmasta käsin. Miten voin aikuisena pystyä avartamaan subjektiivista perspektiiviä ilman, että annan lasten ja nuorten piirustuksille symbolisia merkityksiä tai liitän niitä osaksi omiin esitietoihini² ilmiöistä?

Tutkija saattaa tottumustensa ohjaamana herkästi sortua itsestäänselvyyksiin ja siksi onkin olennaista miettiä tarkkaan tutkimusongelma sekä kysymykset.³ Tutkimukseni tapauksessa tutkimuskysymykseksi asetin sen, millaisia ominaispiirteitä lapset liittävät miehiin.

Fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen mukaan ymmärtäminen ei voi koskaan syntyä tyhjästä, vaan siihen vaikuttavat jo olemassa olevat tiedot aiheesta. Tätä tutkittavan ilmiön ja tutkimuskohteen tuntemista kutsutaan esiymmärrykseksi.⁴ Havaintoja on punnittava ja tarkasteltava osana kokonaisuutta. Näin havainto voidaan yhdistää alkuperäiseen asiayhteyteensä missä se ilmenee, sillä havainto ei voi koskaan olla irrallisena asiayhteydestä.⁵ Teosten luokittelun pohjalta syntyi kategorisoivaa ryhmittelyä ja jäsentelyä, jolla pyrin yhdistämään havainnot osaksi laajempaa kokonaisuutta. Havaintojen kontekstointi liittyi vahvasti taidekilpailuihin, joihin työt oli lähetetty ja myöhemmin arkistoitu. Havaintojen liittäminen osaksi historiallista kontekstia oli haastavaa, sillä samaan kategoriaan sopivia satunnaisia teoksia saattoi olla eri aikakausilta. Tulosten tulkitsemisessa kuitenkin auttoi sopivan tutkimusmetodin valinta, jolla pyrin käsittämään lasten ja nuorten ajatusmaailmaa.

Määrittelin tutkimuksen aineiston koskemaan vain pohjoismaiden lasten tekemiä teoksia, sillä laaja tutkimusaineisto oli rajattava jotenkin. Päädyin ratkaisuun siksi, että pohjoismaiset yhteiskunnat ovat varsin samankaltaisia: elämäntodellisuus ja sitä kautta merkitysmaailmat

¹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41.

² Tulkitsijan ymmärrys ja aiemmat kokemukset ilmiöstä tai kohteesta. Valli 2018, 159.

³ Valli 2018, 159.

⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018, 40.

⁵ Valli 2018, 157.

ovat varsin yhteneväisiä. Tutkimuksen tarkoituksena oli lähestyä miehen esittämisen mallia yksilön perspektiivistä käsin. Yksilöä ei voida erottaa yhteiskunnasta, sillä yksilöillä saattaa olla subjektiivisesta kokemusmaailmastaan huolimatta samankaltaisuuksia samassa merkitysperspektiivissä eläneiden yksilöiden kanssa.⁶ Tarkastelin lasten tekemiä kuvia ja piirroksia tulkintana heidän sisäisestä maailmastaan. Tällainen psykologian projektiivista menetelmää soveltava tulkinta katsoo, että lapsi heijastaa kuvaan itseään, ja näin kuva on tulkinta hänen kasvuympäristöstään ja kokemusmaailmastaan.⁷

Kasvuympäristön, historiallisen sekä sosiokulttuurisen kontekstin lisäksi oli tärkeä sijoittaa tulokset kasvukontekstiin. Aineistoa piti tulkita lähtökohtaisesti kysymyksillä mikä lapsille oli yhteistä? Tämä selittyisi lapsuuteen kuuluvana osana. Aineistosta tuli kysyä myös, mikä on yksilöllistä. Näin aineiston osat voidaan liittää lasten erilaisiin kehitysrytmeihin sekä persoonallisuuteen.⁸

Tutkimusaineiston satunnaiset teokset huolestuttivat tutkimustulosten yleispätevyytensä vuoksi. Olin huolissani tutkimusaineiston laajuudesta. Riittäisivätkö teokset edustavaksi otokseksi? Huolenaihe osoittautui aiheettomaksi, sillä kehityspsykologian aineisto- ja havaintokäsityksen mukaan yhdenkin hyvin valitun tapauksen avulla saatetaan saada teoreettisesti ja pedagogisesti luotettavaa tietoa mikäli tutkimusprosessi on tehty huolellisesti. Lisäksi kasvukontekstiin sijoittaminen hillitsee tulkintoja liiallisuuksilta. Erityistä huomiota täytyi myös keskittää kieleen, kuten siihen miten tulkinnoista tulisi kirjoittaa. Yhteistä aineistoa koskeville ohjeille on se, että tutkijan oli vältettävä irrottautumasta omasta aineistosta ja aineiston tekijöistä.

1.3. Mielikuvia miehistä – Representaation käsite

Tutkimuksen aineiston, lasten ja nuorten tulkinnassa käytin apuna Janne Seppäsen tapaa soveltaa representaation käsitettä visuaaliseen aineistoon. Lasten ja nuorten kuvat sisältävät

⁶ Valli 2018, 31–32.

⁷ Valli 2018, 180.

⁸ Valli 2018, 185–186.

visuaalisia järjestyksiä, ja näitä järjestyksiä tutkimuksen kuvallista aineistoa luetaan kuin, mitä tahansa tekstiä. Seppänen toteaa, että visuaalinen järjestys “voi viitata elinympäristömme esinemaailmaan ja sen vakiintuneisiin piirteisiin sekä merkityksiin”.⁹ Kuvallisen esityksen piirroksen, valokuvan tai muun välineen lisäksi visuaalisia järjestyksiä liittyy kuvattavaan kohteeseen ja kohteen esittämisen tapoihin. Seppäsen mukaan visuaaliset järjestykset eivät ole vain aistien havainnointia, vaan niihin sisältyy rakenteita ja järjestyksiä. Tutkimuksen tapauksessa erittelin ja analysoin näitä kuvallisen esityksen eli representaation muotoja ja sisältöjä.¹⁰ Visuaalisten järjestysten lukutaitoa leimaa sen kulttuurisidonnaisuus sekä yhteen nivoutuminen erilaisten instituutioiden toimintaan.¹¹ Kuvallisten esityksen normit eivät koske pelkästään kuvia tai kuvien tekijöitä, vaan myös kuvan tulkitsijoita, katsojia, sillä myös katsetta määrittelevät kulttuuriin sidonnaiset säännöt. Tästä ongelmasta mainitsinkin jo aiemmin kuvaillessa kokemukseni omasta tutkija positiosta ongelmalliseksi. Visuaaliset järjestykset ovat myös historian ja valtaprosessien ymmärtämistä.¹² Samalla, kun representaatio – esimerkiksi lasten tekemät piirustukset miehistä – on esitys kohteestaan, se myös edustaa laajempaa kokonaisuutta kuten maskuliinisuuden tai miehuuden ihannetta yhteisössä tai yhteisössä. Representaatio on esityksen ja edustavuutensa vuoksi myös uudelleen esittämistä. Se luo mielikuvia.¹³ Turun feministisen mediatutkimuksen dosentti Susanna Paasonen mukaan representaatiot osallistuvat ympäristön hahmottamiseen. Uudelleen esittämällä yhteiskunnan arvoja se myös muokkaa ja tuottaa uusia mielikuvia. Mediat ja kuvakulttuuri ovat keskeinen osa nykyihmisen arkea. Televisio, elokuvat ja mainokset näyttävät ja välittävät erilaisia mielikuvia. Kuvakulttuuria tuottaessa representaatio on riippuvainen normeista ja esityskonventioista. Representaatio nojaa aina edellisiin esityksiin, joten katsoja tulkitsee niitä suhteessa esityskonventioihin ja omiin arvoihinsa. Paasonen kuvaa tätä historiallisesti rakentuvaa kuvavarantojen kokonaisuutta representaatiojärjestelmän käsitteellä. Kyse on siis Paasonen mukaan:

“vuosikymmenten ja -satojen mittaan kasautuneesta tekstien, kuvien, kuvausten, oletusten, yhteyksien ja arvostelmien

⁹ Seppänen 2004, 34.

¹⁰ Seppänen 2004, 34.

¹¹ Seppänen 2004, 36.

¹² Seppänen 2004, 148.

¹³ Paasonen 2010, 40–41.

kokonaisuudesta”¹⁴

Representaation käsite on oleellinen pohdittaessa sukupuolen tuottamista ja esittämistä. Feministiteoreetikko Judith Butler on käsitellyt sukupuolta performatiivisena ilmiönä eli esittävyytensä, jolloin se kuvaa tapoja, joilla sukupuolta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa kuten instituutioissa ja perheissä.¹⁵ Butlerin mukaan sukupuoli on identiteetti, jota muotoillaan ruumiin ulkopuolella. Arjessa sukupuolen esittämisen merkitykset näkyvät pukeutumisena ja hiusten muotoilulla.¹⁶ Merkitykset koostuvat merkeistä aivan kuten kieli rakentuu sanoista. Representaation merkit voidaan jakaa denotaatioon ja konnotaatioon. Denotaatio on merkin ensisijainen merkitys ilman tulkitsijan tulkintaa. Konnotaatio viittaa merkin ylijäämään eli niihin mielikuviin. Konnotaatio on aina riippuvainen tulkitsijan sosiokulttuurisesta taustasta. Konnotaatioissa on enemmän tulkinnan varaa, kuin denotaatioissa, sillä ne ovat aina tulkitsijan henkilökohtaisia miellelyhtymiä.¹⁷

1.4 Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikkaa

Lasten ja nuorten tutkimukseen liittyy aina erityinen eettinen vastuu, vaikka heille on annettu samat mahdollisuudet ilmaisun vapauteen kuin aikuisille. Lapset ja nuoret mielletään teosten tekijöinä. Lapsilla ja nuorilla on oikeus saada nimensä näkyviin teosten yhteydessä, mutta samalla tutkimuksessa oli otettava huomioon oikeus anonymiteettiin. Tutkimuseettisen keskustelun ei tule rajoittua pelkästään havaintojen ja tutkimustulosten varaan. Yhtä tärkeää on pohtia tutkimusta eettisenä tekona sekä tutkimustulosten aineistojen jatkokäyttöä. Oli myös mietittävä, nouseeko tutkimuksessa esiin jotain arkaluontoista joka pitäisi tutkimusetiikan nimissä sulkea pois.¹⁸ Koska tutkimus toteutettiin yhteistyössä osana Lasten ja nuorten kulttuurikeskuksen taiteen tutkiminen ja tallentaminen -hanketta, tutkijoille ja opinnäytetyöntekijöille annettiin kulttuurikeskuksen puolesta eettiset ohjeet arkiston tutkimiseen. Tekijän piti kartoittaa omaa tutkimustaan varten selvitys tutkimusta ohjaavista

¹⁴ Paasonen 2010, 42.

¹⁵ Butler 2006, 12.

¹⁶ Butler 2006, 235.

¹⁷ Seppänen 2006, 182–183.

¹⁸ Langström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 14–21.

laeista, sopimuksista, ohjeistuksista sekä linjauksista. Yhdessä hankkeen pääkoordinaattorin kanssa päätettiin jättää maisterintutkielman teoksista nimet mainitsematta ja korvata ne tiedoilla sukupuolesta ja iästä sillä teoksista pelättiin nousevan esiin joitakin sensitiivisiksi miellettyjä teemoja, kuten perhesuhteita. Suostumusta ei lapsilta erikseen lähdetty selvittämään, sillä suurin osa teosten tekijöistä on tutkimuksen aikana ollut jo aikuisia.

2. Lapsi piirtäjänä. Kehityspsykologinen taustoitus

Kehityspsykologia on psyykkisten ominaisuuksien: kognitiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisen käyttäytymisen tutkimista ja tarkastelee kehityksen vaiheita erilaisten osa-alueiden näkökulmasta.¹⁹ Kehityspsykologinen tutkimus on tuottanut yksilön kehityksen vaiheisiin monenlaisia teorioita, joista tutkielmassani tarkastelen lapsipsykologi Jean Piaget`n ajattelurakenteiden eli -struktuurien kehittymistä.

Tutkimukseni pääasiallinen paino on lasten kuvien tutkimisessa ja visuaalisten järjestelmien, kuvien eli merkkien tulkinnassa. Ajatukseni ihmisestä perustuu kulturalistiseen ihmiskäsitykseen, jossa ihmisestä tulee ihminen vasta, kun kehitys- ja kasvatusprosessi on käynyt läpi kulttuurisen järjestelmän.²⁰

Alle kolmevuotiaiden lasten maailman ymmärtäminen on ympäristön tarkastelua ja aistihavaintojen jäsentämistä. Ajattelu sekä toiminta ovat riippuvaisia toiminnasta.²¹

Tässä sensomotorisessa vaiheessa lapsi käyttää paljon fyysistä toistoa.²²

Jean Piaget`n mukaan lapsi oppii kognitioidensa avulla reagoimaan ympäristöön ja oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa fyysisen maailman kautta. Näin lapsi muodostaa

¹⁹ Nurmi, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila 2009, 10.

²⁰ Laine 1994, 20.

²¹ Salminen 2005, 36.

²² Nurmi, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila 2009, 36.

toimintatapoja ja -sarjoja eli skeemoja. Lapsi sulattaa näitä skeemoja uusiin tilanteisiin (assimilataatio) ja mukauttaa ne tilanteeseen sopivalla tavalla (akkomodaatio). Piaget'n mukaan universaalit tiedollisen kehityksen vaiheet voidaan jakaa neljään osaan:

- sensomotorinen vaihe: 0–2-vuotiaat
- esioperationaalinen vaihe: 2–7-vuotiaat
- konkreettiset operaatiot: 7–12-vuotiaat
- muodollisten operaatioiden vaihe (formaalien operaatioiden vaihe) 12 ikävuodesta eteenpäin.²³

Sensomotorisessa vaiheessa lapsen kuvallinen ilmaisu on lasten piirustuksia tutkineen yhdysvaltalaisen psykologin Dale Harrisin mukaan monimutkaista käden, ranteen ja käsivarren yhteistä toimintaa.²⁴ Antero Salminen kuvaa näitä kuvallisen ilmaisun muotoja riimusteluiksi, jolloin lasta kiinnostaa esittämisen sijaan nautinto liikkeiden suorittamisesta sekä vuorovaikutus ympäristön kanssa.²⁵ Kolmanteen ikävuoteen asti liikkeeseen ja havaintoihin perustuvat riimustelut etenevät kolmen kehitysvaiheen avulla.²⁶ Vaiheet jaetaan jäsentymättömään riimusteluun²⁷, kontrolloituun riimusteluun²⁸ sekä nimettyyn riimusteluun.²⁹ Lapsen riimustelu on sosiokulttuurisena ilmiönä ensimmäisiä kommunikoinnin väyliä, jossa korostuu puheen ja liikkeen yhteys. Kolmevuotiaaseen saakka lapsen kuvataiteellinen prosessi on lähinnä kokeellista eikä esitys ympäröivästä maailmasta. Myöhemmin lapsi alkaa hahmottamaan maailmaa kielellisten ohjeiden mukaan.³⁰ Lapsen kuvallinen ilmaisu kehittyy ensin yksinkertaisimmista muodoista monimutkaisempiin. Lapsi myös havainnoi maailmaa samalla tavalla. Iän ja kokemuksen karttuessa lapsen piirustusten kokonaisuus eli

²³ Nurmi, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila 2009, 19–21; Anttila 2017.

²⁴ Harris 1963, 173.

²⁵ Salminen 2005, 37.

²⁶ Lowenfeld & Brittain 1970, 37.

²⁷ Suomenkieliset termit ovat Sinikka Rusasen, Mirva Kuuselan, Kati Rintakorven ja Kaisa Torkin luomia. Lapsi keskittyy motorisen toimintaan liittyvään liikkumisen tuomaan nautintoon. Näköhavainnot eivät ole oleellisia eikä ihmishahmojen kuvausta ole havaittavissa. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 46)

²⁸ Katse keskittyy tekemiseen. Lapsi pysyy piirtämisalueella ja havaittavissa on ihmishahmoon liittyviä elementtejä; viivoja ja muotoja. Lapsi toistaa liikesarjoja. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 46)

²⁹ Lapsi nimeää työn hahmot tai toiminnan. Piirtämisalueen tyhjät kohdat otetaan nyt huomioon ja riimusteluiden asetelulla on tarkoitus. Sormiote onnistuu. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 46)

³⁰ Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 4647.

hahmokvaliteetti lisääntyy ja yksityiskohdat järjestyvät monimutkaisemmin kuin aikaisemmin.³¹

Leikki-ikäiselle lapselle maailma alkaa esittäytymään mielen sisäisten edustusten eli representaatioiden avulla.³² Ajattelun kehittyessä lapsi alkaa piirtämään esittäviä kuvia jotka symboloivat ympäristöä. Fyysinen ja konkreettinen toiminta ei enää tuota samanlaista mielihyvää kuin ennen, vaan lapsi haluaa kertoa visuaalisilla esityksillään havainnoistaan. Kuvallinen ilmaisu on kommunikoinnin keino, vaikka mielikuviutus vielä värittää todellisuuden kuvaamista.³³ Lapsen piirrokset ovat kaksiulotteisia ja kaavamaisia kuvamerkkejä eli piktografeja. Ihmisen kuvaus on voinut alkaa jo ennen piktografiensa ilmaantumista niin sanotun pääjalkaisen hahmottelemisesta, mutta esioperationaalisessa vaiheessa ihmisen esittäminen muodostuu kompleksisemmaksi. Yksityiskohdat lisääntyvät. Hahmojen kasvot saavat ilmeen, pää liittyy osaksi vartaloa ja raajoihin alkaa muodostua varpaita sekä sormia muistuttavia hahmotelmia. Vaatetusta ja muita yksityiskohtia ilmestyy visuaalisiin esityksiin.³⁴ Raajat sen sijaan saattavat sijaita missä sattuu, sillä lapsi ei vielä kykene tuottamaan visuaalisesti yhtenäisiä kokonaisuuksia eivätkä esineet tai tapahtumat ole yhteydessä aikaan tai tilaan.

Lapsen piirtäminen on tavoitteellista realistista toimintaa. Lapsi piirtää näkemisen lisäksi myös sen mitä ei näe, mutta tietää kuuluvan kohteeseen. Lapsen kuvallisissa esityksissä ilmenee myös liioittelua, kutistamista sekä poisjättämistä, sillä lapsi esittää kohteitaan miten kokee ne itselleen mielekkäiksi. Emotionaalisesta perspektiivistä käsin lapsi kokoo visuaalisen esityksen ajatusten ja tunteidensa perusteella.³⁵ Ympäristö vaikuttaa, miten lapsi jäsentää maailmaa. Vuorovaikutusta lapsen ja ympäristön välillä tapahtuu monella tasolla lapsen välittömästä elinympäristöstä instituutioiden odotuksiin ja normeihin.³⁶ Leikki-ikässä lapsi usein inhimillistaa elottomia esineitä tai asioita. Lapsuuden animismi antaa keinon lapsen esittää vaikeasti esitettäviä aiheita ja teemoja, kuten esimerkiksi hyvä ja paha, oikea tai

³¹ Salminen 2005, 38.

³² Nurmi, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila 2014, 89.

³³ Salminen 2005, 40–41; Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 50–51.

³⁴ Rusanen-Torkki 2014, 50–51.

³⁵ Salminen 2005, 42–46.

³⁶ Nurmi, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila 2014, 25–26.

väärä. Usein lapsi esittää näitä teemoja kuvaamalla satujen hahmoja.³⁷ Piktografisen asteen loppupuolella lapsen kognitiivinen toiminta on tavoitteellisempaa kuin aiemmin, eikä lapsi enää tyydy tekemiinsä kuvamerkkeihin. Lapsi alkaa kuvata enemmän ja tarkemmin näkemiensä kohteiden ominaisuuksia. Salminen nimittää tätä kehitysvaihetta “oikean kuvaamisen kaudeksi” ja “visuaaliseksi realismiksi”. Lapselle ei enää riitä ajatuksen tasolla tapahtuva kommunikointi, vaan hän pyrkii kuvaamaan maailmaa juuri niin kuin sen näkee. Piirustuksiin ja maalauksiin ilmestyy horisontin hahmottelua ja tilan kuvaaminen monipuolistuu; lapsi osoittaa ymmärtävänsä kohteiden tila- ja mittasuhteita. Visuaalisesti vaikuttavien kuvien tekeminen kuitenkin tuottaa lapselle enemmän pettymyksiä kuin onnistumisen kokemuksia ja lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta. Kuvallinen kehitys saattaa pysähtyä sillä piirtämistaito muuttuu kaavamaisemmaksi ja teoksista ei enää löydy spontaania omaperäisyyttä.

Älykkyyttä tutkineen brittiläisen psykologi Cyril Burtin (1883–1917) mukaan esipuberteetti-iässä lasten kuvallinen ilmaisu huononee ja lasten kuvataiteellinen kiinnostus vähenee. Lapsi tulee tietoisemmaksi itsestään ja havainnoistaan, jolloin itsekritiikki kasvaa ja saattaa pysäyttää esteettisen toiminnan. Itsensä ilmaiseminen sanallisin keinoin on visuaalista esitystä helpompaa. Burtin näkemyksiä taantumuksen syistä on kuitenkin kritisoitu, sillä hän kuvaa lasten mielenkiinnon menetystä yksipuolisten kasvatustietojen syyksi. Saksalaissyntyinen taide- ja elokuvateoreetikko Rudolf Arnheim toteaa, että taidekasvatusta arvostetaan koulutusjärjestelmässä liian vähän ja sanallisen ja numeraalisen kielen opiskelu syrjäyttää visuaalisen ilmaisun. Ruotsalaisen kuvapedagogin Gert Z. Nordström näkee kaupallisen kuvakielen liian vallitsevana esityksenä todellisuuden kuvaamisesta. Viihde-, mainos-, uutis- ja propagandakuvat määräävät kuvallisen esittämisen säännöt. Lapsi yrittää noudattaa näitä käytäntöjä, mutta pettyy, kun ei piirtäminen ja maalaaminen ole yhtä todellisia kuin kaupallisten kuvien luoma todellisuus.³⁸

³⁷ Salminen 2005, 46–47.

³⁸ Salminen 2005, 47–49.

3. Mikä mies?

3.1. Miehuuden määritelmä, sukupuolen tutkimus ja kriittinen miestutkimus

Sukupuolentutkimus on monitieteinen tutkimusala, joka keskittyy sukupuolen ja sukupuolten välisiin suhteisiin ja siihen, miten ne vaikuttavat yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin ilmiöihin. Suomessa sukupuolentutkimuksesta on opetus- ja tutkimustyössä käytetty myös nimitystä naistutkimus. Se on kansainväliseen tapaan jo pitkään naisiin liittyvien kysymysten lisäksi käsittänyt myös miehet ja transsukupuoliset.³⁹ Sukupuolentutkimus on kattokäsite, jonka alle on usein nimetty lesbo-, homo- ja queer-tutkimus, feministinen tutkimus, tasa-arvo tutkimus sekä kriittinen miestutkimus. Miehiin ja maskuliinisuuteen keskittynyt tutkimussuunta tutkii henkilöitä jotka identifioituvat miehen

³⁹ Saresma, Rossi, Juvonen 2010, 9–11.

kategoriaan sosiaalisesti sekä kulttuurisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että henkilöiden olisi omattava fyysisesti ja anatomisesti miehen ruumiin piirteet. Tästä syystä miehen ja maskuliinisuuden määrittely on paikoin haastavaa. Maskuliininen ja feministinen tutkimus pyrkii yleensä purkamaan heteronormittuneita vastakkainasetteluita. Näitä vastakohtapareja ovat länsimaissa muun muassa maskuliinisina ominaisuuksina pidetty tunteiden kontrolloiminen, rationaalisuus ja fyysinen toiminnallisuus, kun feminiinisiksi piirteiksi on määritelty yhteisöllisyys ja emotionaalisuus. Piirteet tai ominaisuudet eivät ole universaaleja vaan niitä tuotetaan ihmisten kesken. Maskuliinisiksi ominaisuuksiksi määritellyt piirteet tuottavat miehen kategorian ja mitä enemmän yksilö omaa näitä piirteitä sitä enemmän hän on mies.⁴⁰

3.2. Hegemoninen maskuliinisuus miehen identiteetin rakentajana

Raewy Connell 1970-luvun Australiassa aloitti miestutkimuksen, jolloin tehtiin paljon poikiin ja miehiin keskittyvää empiiristä kenttätutkimusta. Nousi esiin tarve keskustella maskuliinisuuteen liittyvistä hierarkioista ja samaan aikaan teoreettinen keskustelu keskittyi maskuliinisuuteen tekemiseen sekä miesten ruumiillisiin kokemuksiin, jolloin kehittyi idea hegemonisesta maskuliinisuudesta. Connellin mukaan maskuliinisuutta tulisi tarkastella persoonallisuuspiirteiden kategorian sijaan suhteina. Hegemonisen maskuliinisuuden toisen termin alkuperä viittaa Antonio Gramscin jalostamaan marxilaiseen teoriaan yhteiskuntaluokkien välisistä suhteista. Hegemoninen maskuliinisuus viittaa hallitsevan luokan johtoasemaan ja valtaan. Gramscin mukaan käsite ylittää kulttuurin ja ideologian, jolloin kulttuuri käsittää kaikki ihmisten prosessit, joilla yksilöt yrittävät ymmärtää ja muokata elämäänsä. Ideologialla puolestaan viitataan merkitysten, arvojen ja uskomusten järjestelmään. Hegemonia kumpuaa ihmisten välisestä todellisuudesta ja on kaiken kattava, laaja sosiaalinen sekä kulttuurinen muodostuma, ja siihen liittyy aina historiallinen muutos.⁴¹ Hegemoninen maskuliinisuus sisältää myös aina miehen ideaalikuva, josta miehen malli määrittyy. Yhteiskuntamme johtava luokka koostuu hegemonista miesideaalia ylläpitävistä tahoista. Hegemonisessa maskuliinisuudessa on aina kyse vallasta, sillä se normalisoi ja

⁴⁰ Saresma, Rossi, Juvonen 2010, 128–129.

⁴¹ Saresma, Rossi & Juvonen 2010, 130–131.

ihannoi miehistä valtaa. Miehen ideaalin vaatimukset ovat haastavia ja ovat usein saavuttamattomia. Suurin osa miehistä kuitenkin osallistuu tukemaan ja ylläpitämään tätä myyttiä tekemällä siitä luonnollista. Miehet hyväksyvät hegemonisen maskuliinisuuden tulkinnaksi todellisuudesta, jolloin muunlainen miehisyyden osoittaminen jää marginaalin esitykseksi. Marginaalia edustavat yleensä alemmat sosiaaliluokat, etniset vähemmistöt, vammaiset sekä homoseksuaalit.⁴²

Hegemonista maskuliinisuutta ihannoidaan, tuotetaan ja toistetaan kulttuurituotteissa sekä mediassa. Ajatus miehen mallista ei synny tyhjästä, vaan se opitaan jo varhaislapsuudessa yhteiskunnan vakiintuneiden käytäntöjen ja instituutioiden toimesta. Suomalaisen miehen mallin ideaali kumpuaa nationalismin ja maskuliinisuuden katkeamattomasta siteestä. Kirjallisuuden tutkija Mikko Lehtonen toteaa, ettei miehen malli synny itsestään vaan siihen kasvetaan instituutioiden ja vakiintuneiden käytäntöjen keinoin.⁴³

3.3. Sukupuoleen kasvatetaan

Lasten ja nuorten kasvatukseen liittyy rakenteisiin ja prosesseihin sulautettua vallankäyttöä, jonka vaikutuksia voidaan tarkastella osana visuaalisia järjestyksiä. Tämän lisäksi myös sukupolvesta toiseen siirtyvällä kasvatuserinteellä on merkitystä sukupuoliroolien tuottajana.

Koulutus tarjoaa lapselle ja nuorelle tietoja ja taitoja, mutta niiden lisäksi sillä on myös valtaa luoda kulttuurisia arvoja. Feministinen tutkimus on tarkastellut kasvatuserinteitä ja niiden merkitystä. Se on keskittynyt tutkimaan, miten kasvatuserinteet ja epäviralliset kasvatuserinteet, kuten media, vaikuttavat miten lapset ja nuoret omaksuvat sukupuoliroolien esittämisen tavat. Tutkimus analysoi valtaa ja huomio kiinnittyy yhteiskunnallisiin, historiallisiin ja kulttuurisiin prosesseihin.⁴⁴ Vaikka feministinen tutkimus keskittyy lähinnä tyttöjen ja naisten epätasa-arvon tarkasteluun koulutuksessa ja

⁴² Saresma, Rossi & Juvonen 2010, 132–133.

⁴³ Lehtonen 1995, 95–96.

⁴⁴ Naskali 2010, 277–278.

kasvatusinstituutioissa en usko, että ero siinä, miten lapset ja nuoret omaksuvat esittämisen tavat, poikkeaa toisistaan paljoakaan tyttöjen ja poikien välillä. Tulkitsen, että kyse on enemmänkin näkyvästä ja näkymättömästä vallasta, joka kietoutuu osaksi kulttuuria ja siinä tuotettuja visuaalisia järjestyksiä.

Ranskalainen filosofi Michel Foucault kuvaa valtaa ominaisuudeksi. Sitä ei voi hallita instituutioiden tai ihmisten puolesta. Se on yhteiskunnan toimijoihin kietoutunut strategisten suhde.⁴⁵ Seppänen kuvaa valtaa voimana, joka ohjaa, miten ihmiset mukautuvat osaksi visuaalisia järjestyksiä. Mukautumalla ihmiset alkavat tulkita järjestyksiä spesifillä tavalla ja alkavat pitää niitä normina.⁴⁶

Seppäsen mukaan Foucault`lle valta on näkyvää toimintaa. Ihmiset alistuvat valtaapitävien toimijoiden alaisuuteen.⁴⁷ Tutkielmani kannalta mielenkiintoista on näkyvyyden sijaan vallan näkymättömyys; se mitä emme näe visuaalisissa esityksissä. Se on usein jotain, mikä jätetään esittämättä. Esimerkiksi mediassa esitetään harvoin kuvia vammaisista tai seksuaalivähemmistöjen edustajista.⁴⁸ Seppänen esittää, että kyse on marginalisoimisesta. Ihmisryhmästä tai ilmiöstä tehdään poissulkemalla näkymätön. Näin kuvasto jota kulutamme poissulkemisen avulla rakentaa visuaalisten järjestysten tulkitsijoille normin, johon yritämme samaistua. Kyse on kuvien avulla tuotetusta ideaalista, joka tarjoaa katsojalle samaistumispintoja. Tällä tavoin rakennetut kuvastot ylläpitävät esimerkiksi sukupuolen esitykseen toivottavia visuaalisia järjestyksiä joiden avulla ihmiset luokitellaan naisiin ja miehiin.⁴⁹

Folkloristiikan tutkija Leea Virtasen mukaan yhteiskuntamme on täynnä itsestään selvää tapakulttuuria, jota emme arkipäivässä välttämättä edes huomaa. Sukupuoliroolit vaikuttavat myös kansanperinteeseen.⁵⁰ Analysoidessani erityisesti kalevalaiseen mytologiaan liittyviä teoksia huomasin, että kansanperinteen näkymättömän vallan suhteessa omaan kykyyn tulkita teoksia. Kansanperinteestä ja tavasta tulkita sitä tuli minulle mieleen Jeremy Benthamin

⁴⁵ Foucault 2005, 41.

⁴⁶ Seppänen 2004, 43.

⁴⁷ Seppänen 2004, 44.

⁴⁸ Seppänen 2004, 44.

⁴⁹ Seppänen 2004, 44–46.

⁵⁰ Virtanen 1988, 119–121.

panoptikonin kaltainen kurijärjestelmä.⁵¹ Tuntui kuin joku näkymätön taho olisi tarkkaillut katsettani ja tapaa tulkita teoksen mieshahmon esitystä. Tästä tulkinnan vaikeudesta kirjoitan lisää päätännössä.

3.3.1. Kasvatus, visuaaliset järjestykset ja valta

Kasvatuksessa on kyse vallasta ja vallankäytöstä. Feministinen koulutustutkimuksen mukaan koulutuksessa ja kasvatuksessa on kyse politiikasta. Kasvatustieteen professorin Päivi Naskalin mukaan kyse on siitä:

“kenellä on oikeus määritellä kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteita, ketkä päättävät opetuksen sisällöistä, keitä kuunnellaan kasvatuksen asiantuntijoina ja kuka edustaa tieteellistä tietoa. Kasvatus ja koulutus nähdään yhteiskunnallisen vallan käytäntöinä, jotka sukupuolittavat yksilöitä kulttuurissa sopiviksi määriteltyihin sukupuolen esittämisen tapoihin.”⁵²

Koulutuksen mieskeskeisestä kasvatusfilosofian historiasta huolimatta kasvattajat eivät kohtaa lapsia pelkästään sukupuolten edustajina. Sukupuoli kuvataan jakona tyttöihin ja poikiin käsittelemättä seksuaalisuuden moninaisuutta.⁵³ Nähdäänkö sukupuolittunut toiminta itsestään selvyytensä?

Maisterintutkielmassa lasten ja nuorten kuvia analysoidessa mieleeni juolahti kysymys siitä, millaisia ovat koulun käytännöt sukupuolta edustavien roolien esityksiin. Onko olemassa joku hyväksytty miehen esittämisen kaava? Tutkimuksen pääpaino kuitenkin oli rajattava pysymään lasten ja nuorten kuvien erittelyssä ja analysoinnissa, joten työssä ei ollut aikaa selvittää, sitä kuka oli ohjannut lasten kuvataiteellista työtä ja mistä intresseistä.

⁵¹ Michel Foucault'n teoksessa Tarkkailla ja rangaista esittelemä Jeremy Benthamin ideoima vankila, jossa keskustornista pystyttiin valvomaan sullejä ilman, että sulleistä pystyi näkemään takaisin valvomoon. Foucault 1975, suom. Nivanka 2005, 275.

⁵² Naskali 2010, 278.

⁵³ Naskali 2010, 278–281.

Seppänen tulkitsee sosiaalisten järjestyksen liittyvän aina osaksi visuaalisia järjestyksiä.⁵⁴ Vallan käyttöön liittyvien kysymysten äärellä tutkielmassa olisi ollut mielenkiintoista pohtia kenellä oli valta määritellä, mitkä teokset olivat sopivia osallistumaan kilpailuihin. Tutkielmaan varatun ajan puitteissa ei kuitenkaan ollut aikaa selvittää motiiveja valittujen teoksien takana. Todennäköisesti kilpailuihin lähetettiin ne työt, joiden oletettiin pääsevän palkintosijoille taidekilpailussa. Valinta kenties tehtiin aikuisen subjektiivisen harkinnan mukaan. Valintoihin saattoivat vaikuttaa nämä kuvallisen tulkinnan henkilökohtaiset esitiedot, kuten esimerkiksi se, millaiseksi ihmishahmo tai mies tulee esittää. Jäikö näin ollen jotain mielenkiintoista, “uudenlaista” miehen esitystä näkemättä? Tämä on kuitenkin vain tutkijan omaa spekulatiota.

3.3.2. Kansanperinteen ja kulttuurin merkitys

Lapset tekevät havaintoja sukupuolten erilaisuudesta. Tämän lisäksi miehet ja naiset kohtelevat lasta eri tavoin. Lasta itseään kohdellaan myös eri tavalla riippuen hänen sukupuolestaan. Lapsi kasvaa kuin varkain hänelle odotettuun sukupuolirooliin. Kansanperinteissä heteronormittunut sukupuolijako on itsestäänselvyys eikä sitä kyseenalaisteta. Perinteet ovat sukupuoliroolittuneita. Esimerkiksi kanteleensoittajat ja pelimannit ovat miehiä, kun perinnelajeista esimerkiksi itkuvirret mielletään täysin naisten perinteeksi.⁵⁵

Kansanperinteen lisäksi kulttuurituotteilla kuten kirjallisuudella ja elokuvilla myös tuotetaan ja toistetaan sukupuolirooleja ja voidaan vahvistaa hegemonisen maskuliinisuuden valtaa. Sakari Topeliuksen Maamme kirja edustaa suomalaista hegemonista maskuliinisuutta parhaimmillaan. Kirjan tavoitteena oli kansallisen identiteetin kasvattaminen yhdistettynä maskuliinisuuden ja nationalismin pyhään yhteyteen. Kirjan miestä määritteleviä teemoja ovat itsekuri ja työ. Topelius rinnastaa suomalaisuuden osaksi maskuliinisuutta ja toistaa teemaa liittämällä miehiin piirteitä jotka nykypäivänäkin mielletään osaksi miehen esittämisen kaanonia. Korostuvat piirteet ovat fyysistä kestävyyttä ja toimintaa kuvaavat

⁵⁴ Seppänen 2004, 41.

⁵⁵ Virtanen 1988, 119–121.

ominaisuudet, kuten voimakkuus, uutteruus ja elinvoimaisuus.⁵⁶ Topeliuksen Maamme kirjassa kirkko, valtio sekä maskuliinisuus kietoutuvat toisiinsa. Suomalainen mies syntyy sotilaaksi jonka elämä on ankaraa taistelua puolustaessa itseään ja kotimaataan.⁵⁷ Sotaa käsittelevät tarinat ovat usein pohja rakentaa tarinoita uskonnollisista ja kansallisista myyteistä. Niissä kuvastuu yhteisön ihmisten omakuvia ja uskomuksia. Legendat ylittävät ajalliset ja kulttuuriset rajat. Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan kirjallinen kuvaus suomalaisen miehen perusluonteesta on edelleenkin rakentamassa myyttiä suomalaisesta miesidentiteetistä sekä kansallisesta omakuvasta.⁵⁸

Salmisen mukaan lasten kuvataiteelliseen ilmaisuun ja aiheisiin vaikuttavat epäsuorat kokemukset joita joukkotiedotus joita muun muassa elokuvat tarjoavat.⁵⁹ Käsitteiden joukkoviestimen luomasta kuvastosta lasta ja nuorta ohjaavana kasvatusjärjestelmänä pohjautuvat Teresa de Lauretiksien queer-feministiseen ajatukseen katseeseen tulkita elokuvia vaikuttavana sosiaalisena teknologiana. Teresa de Lauretis kuvaa teknologian määrittelevän ja muokkaavan ihmisten käsityksiä itsestään suhteessa toisiin. Elokuvasa yhdistyvät halun ja kuvittelun yhteys joka tuottaa kertomusten ja fantasioiden avulla identiteettitarinoita kuten sukupuolen rakentumista.⁶⁰

4. Lapsi miehen kuvaajana

Tutustuessani Hyvinkään lasten ja nuorten kulttuurikeskus Villa Artun aineistoon eteeni avautui maailma lasten silmin. Se oli värikäs, moninainen ja rikas esitys lapsia ympäröivästä todellisuudesta, fantasioiden ja toiveiden. Lehmät saattoivat lentää ja nurmikko vaihtoi värejä taivaan kanssa. Kesäharjoittelija Welma Mäkiö oli koonnut mielenkiintoisen verkko- ja

⁵⁶ Lehtonen 95–101.

⁵⁷ Lehtonen 104–114.

⁵⁸ Kivimäki 2014, 246–248.

⁵⁹ Salminen 2005, 191.

⁶⁰ Koivunen 2006, 82–84.

virtuaalinäyttelyn Villa Artun arkistoista. Näyttelyn teemana oli lasten esitys äidistä. 58 erilaista kuvaa äidin hymyilevistä kasvoista ja kodin askareista. Kuvauksia äideistä ja äitiydestä lasten silmin. Naista esittävästä teoksista oli koottu toinenkin näyttely Naisten Maailma, jossa 40 teosta tarjosi mahdollisuuden tarkastella naisten asemaa ja rooleja yhteiskunnassa lasten silmin. Missä olivat isät? Missä oli miesten maailma? Teemallisia näyttelyitä oli tehty jopa tuotanto/kotieläimestä lehmästä, mutta miehet eivät olleet saaneet omaa näyttelyä. Miksi? Eivätkö lapset ja nuoret kuvittaneet miehiä? Päinvastoin. Mieshahmoja esiintyi monissa teoksissa. Miehen asema ja roolit vaihtelivat paljon eri maiden lasten teoksissa. Päätin tutkia tarkemmin, miten suomalaiset lapset ja nuoret olivat kuvittaneet miestä esittävät ihmishahmot. Miesten maailma näkyi jakautuvan kolmeen kategoriaan; perheenjäseniin tai lähisukulaisiin, miehiin töissä tai harrastuksissa ja kulttuurin luomiin sankarihahmoihin. Arkiston koostuessa kilpailutöistä miehen esittäminen määräytyi oletettavasti kilpailukategorioiden mukaan.

Seuraavissa luvuissa olen avannut miehen esitystä muutaman teoksen avulla. Valitsin lähilukuun teokset, joissa kiteytyy parhaiten kategorian teeman mukainen miehen esitys. Asetan tarkastelussa kunkin kuvan yleispiirteisesti syntyäikansa historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiin.

4.1 Lapsi lähisuhteiden kuvaajana

Tutkimusaineistossa lapsen lähisuhteiden kuvaus muodostaa oman selvästi erottuvan ryhmänsä. Kuvatut ovat lapselle tärkeitä perheenjäseniä, kuten isiä, isoisiä tai koko perhepiiri yhteisönä, johon kuuluu myös läheisiä naisia ja jopa lemmikkieläimiä. Lähempään tarkasteluun valitut teokset ovat pääosin kuudenteen ja kymmenenteen kansainväliseen maalauskilpailuun lähetettyjä kilpailutöitä tai yksityisten ihmisten kulttuurikeskukselle tekemiä lahjoituksia.

Kuudes kansainvälinen maalauskilpailu järjestettiin 1983. Aiheena oli ”Kotiseutuni”.

Kilpailijoita ohjeistettiin kuvaamaan kotiseutunsa ihmisiä työssä, pellolla, kotona, tehtaassa jne. sekä omaa perhettään ja kotiseutunsa eläimiä. Kymmenes kansainvälinen lasten ja

nuorten taiteen näyttely järjestettiin vuonna 1996. Aiheena oli jälleen “Kotiseutuni ja ympäristöni: ihmisiä työssä, perheeni, minun maailmani jne.” Aiheita sai käsitellä vapaasti kuvaamalla luontoa, maisemaa, elämää, työtä, juhlaa ja omaa kansallista kulttuuriperinnettä.

Tätä kuvaryhmää avaavaksi sopii kolmevuotiaan tytön tussipiirustus (kuva 1.) Se sisältyy kuudenteen kansainväliseen maalauskilpailuun, joka järjestettiin vuonna 1983. Teos on nimetty *Vaari sininen hattu päässä*. Siinä on nimensä mukaisesti kuvattu ihmishahmo sininen hattu päälle. Hahmo seisoo keskellä kuvaa-alaa. Kuvan alareunassa kulkee maaviiva ja teostietoihin on merkitty, että hahmon molemmin puolin kasvaa “joitakin kasveja ja sieniä”. Teos on tehty tussilla, mutta näyttää akvarellimaalaukselta. Kuva valikoitui lähilukuun, sillä minulle se edustaa erityisen lahjakasta ja tarkkaa esitystä ihmishahmosta kolmivuotiaan tekemäksi esitykseksi. Tiedämme, että noin kolmen tai neljän vuoden iässä lasten teokset ovat piktografisia esityksiä, jotka symboloivat ympäristöä.⁶¹ Lapsen huomio ei kuvamerkeissä keskity kohteiden täydelliseen kuvaamiseen, vaan lapselle riittää ajatus muodosta ja oletus siitä, että muutkin ymmärtävät mitä piirustus esittää.⁶²

Vaari sininen hattu päässä on poikkeuksellinen sen ilmeikkään kohteen kuvauksen vuoksi. Pääjalkainen on saanut tarkkoja yksityiskohtia, kuten vartalon hahmotelman, raajat ja vaateetusta. Käsissä on selvästi sormet, ja kasvoille on ilmestynyt hymy ja silmät tuijottavat katsojaan. Ihmisen kuvaaminen on selvästi iältään neljästä viiteen vuotiaan tasolla. Myös ihmishahmon ympäristöä on elollistettu, ja vaari on sijoitettu osaksi luontoa. Lapsen havaintomaailma on kompleksisempi kuin ikätoveriensa.

Kolmevuotias tyttö on piirustuksessa käyttänyt ilmaisuvoimaista värimaailmaa kuvaamaan havaintojaan; raajat ovat punaiset, kuten iho palaessaan ja luonnonvaraisista sienistä esimerkiksi taikasienet voivat hyvinkin olla sinisen sävyisiä. Kolmevuotiaan isoisa on kenties ahkera sienestäjä. Sienestämisestä voisi kertoa myös lierihatun muotoon piirretty lakki, joka ehkä suojaa isoisää hyönteisiltä ja auringolta maastossa. Kun lapsi pystyy riimusteluiltaan nimeämään visuaalisen esityksen, hän myös alkaa innostua värien käytöstä.⁶³ Värien käytössä

⁶¹ Salminen 2005, 40.

⁶² Salminen 2005, 40–41.

⁶³ Lowenfeld 1970, 99.

on ollut siis kyse kokeellisesta iloittelusta enemmän kuin tietoisesta valinnasta, mutta mielenkiintoista on, että valinnat ovat sattuneet esittämään mahdollisimman realistista kuvitusta kohteesta.

Toinen isoisää kuvaava teos on viisivuotiaan pojan akvarellityö *Pappa*. Teosta (kuva 2.) ei ole osoitettu osallistuvaksi mihinkään piirustus- tai maalauskilpailuun. Se on kenties yksityisen henkilön tekemä lahjoitus kulttuurikeskukselle. Se valikoitui mukaan hakusanojen mukana ja säilyi harvojen suomalaislasten ihmishahmon muotokuvan esittämisen vuoksi osaksi tutkimusta. Ihmishahmo on sijoitettu keskelle kuva-alaa, mutta ei osaksi mitään kokonaisuutta. Lapsen huomio on kiinnittynyt yksityiskohtien kuvaamiseen kokonaisuuden sijaan. Kasvoihin on suun ja silmien lisäksi ilmestynyt nenä. Päässä on ruskeita hiuksia. Ei ole tiedossa, miksi hahmo on kädetön. Kenties lapsen intressit ovat olleet raajojen piirtämisen sijaan vaatetuksen kuvauksessa. Lanteille lapsi on piirtänyt pienet ulokkeet. Ehkä lapsen taidot eivät ole riittäneet kuvaamaan pappa kädet puuskassa, joten lapsi on tyytynyt luottamaan, että katsoja tietää, mistä on kyse. Salmisen mukaan lapsen keino yksinkertaistaa tai jättää kuvista pois osia voi johtua siitä, ettei lapsi näe niille kuvankerronnassa mitään toiminnallista syytä.⁶⁴ Väreinä on käytetty hyvin maanläheisiä värejä; vihreää ja ruskeaa. Hahmo on kuvattu pystyasentoon seisomaan, mutta molempien jalkaterien kuvaus vasemmalle muistuttaa alkeellista kävelyn esittämistä.

Varhaislapsuudessa lasten piirustuksissa esiintyy heidän välittömässä lähiympäristössään olevia henkilöitä tai asioita. Näyttää siltä, että isoisät ovat osa lasten elämää. Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikön tutkija Kirsi Lumme-Sandt ja Tampereen yliopiston terveystieteiden lehtori Ilkka Pietilän mukaan isoisien rooli ja merkitys on kasvamassa niin kulttuurisesti kuin perheiden arjessakin. Väestön eliniän piteneminen ja isovanhemmuus kestää pidempään. Suhdetta lapsiin pidetään yhtä tärkeänä kuin äidin ja isän suhdetta lapsiinsa. Isoisät eivät osallistu isoäitien tavoin konkreettisesti lastenhoitoon, jolloin heille jää aikaa luoda lapsille kokemuksia ja opettavia elämyksiä.⁶⁵ Lapselle tämän kaltaisia elämyksellisiä kokemuksia voivat olla esimerkiksi sienestäminen, kuten teoksessa *Vaari sininen hattu päässään*. Lapsenlapsiin saattaa liittyä myös huolta, jolloin isoisät ovat

⁶⁴ Salminen 2005, 59.

⁶⁵ Lumme & Pietilä 2014, 143, 146.

aktiivisesti osana lapsen arkea tukemalla heitä yhteisen tekemisen kautta.⁶⁶ Vanhempi mies saattaa myös esiintyä perheissä yhteisön johtohahmona, mikäli sukupolvien välinen hierarkisoitunut toiminta sen mahdollistaa. Tästä valta-aseman ihailusta saattaa olla kyse teoksessa *Pappa*, jossa isoisa on selvästi keskiössä. Teoksessa ei ole muita henkilöitä eikä asioita joihin huomio kiinnittyisi. Lapsi on täysin keskittynyt kuvaamaan isoisää.

Kolmas lapsen lähisuhteita esittävä teos on nimetön (kuva 3.) Se on yhdeksänvuotiaan tytön paperipohjalle vahaliiduin ja lyijykynällä piirtämä ryhmäkuva. Kuva muistuttaa henkilöiden asemoinnilla perhepotrettia. Kuvan etuosassa oikealla on miehen ja naisen hahmot. Nainen pitää sylissään pientä vauvaa. Vasemmalle on sijoitettu jälleen kolmen ihmisen ryhmä; mies, nainen ja isompi lapsi. Kuvan takaosassa on kolme henkilöä. Oletan, että kolme hahmoa ovat lapsia, yksi tyttö ja kaksi poikaa. Kuvaan on osattu hahmotella tilan ja syvyyden perspektiiviä. Vasempaan alareunaan on sijoitettu koira muistuttava ruskea eläinhahmo. Vasemmalla yläreunassa keltainen ¼ osa ympyrää voisi viitata aurinkoon. Ihmiset on asetettu vihreälle nurmelle. Ympäristön ja perheen kuvaaminen on realistista. Tekijä selvästi on kuvittanut ryhmäkuvaa omien kokemusten ja havaintojen perusteella. Ihmishahmot lapsi on kuvassa erotellut naisiin ja miehiin; “hameväkeen ja kaksilahkeisiin”, sillä sukupuoli jaottelu perustuu vaatetuksen kuvaukseen. Etualalla on ehkä perheen äiti ja isä. Hahmoilla on myös isovanhempiin sopivia piirteitä: silmälasit jotka voisivat viitata iän myötä näkökyvyn heikkenemiseen. Vanhuutta kuvaa hyvin myös harmaaksi väritetyt hiukset. Äidin ja isän sijaan kyse voi siis olla myös isovanhemmista. Vasempaan reunaan sijoitetut henkilöt voisivat olla perheen vanhemmat: isä ja äiti. Loput hahmot ovat selvästi lapsia. Yhdeksänvuotiaan tytön piirustuksessa kaikki oletetut mies sukupuolen edustajat on puettu housuihin, hiukset ovat lyhyet ja vanhemmilla miehillä on naaman alueella parta- ja viiksikarvoitusta. Piirroksessa ihmishahmojen esittäminen toistaa samaa kaavaa. Ero naisiin ja miehiin on selkeä.

Teoksessa *Minun perheeni, My Family* on lapsen oma perhe (kuva 4.) Oikeassa alareunassa on edestä päin kuvattu ruskea kissa. Kissan vasemmalle puolelle on piirretty isä ja isänvieressä vasemmalla puolella on pieni tyttö. Tyttö pitelee nallea. Tytön vasemmalla puolella on kuvattu äiti. Sekatekniikalla toteutettu piirustus on osallistunut vuoden 1983 järjestettyyn

⁶⁶ Lumme & Pietilä 2014, 149.

kilpailuun; Kotiseutuni; ihmisiä työssä, pellolla, kotona, tehtaassa jne., minun perheeni, kotiseutuni eläimiä” Tekijän iäksi on mainittu viisi vuotta. Kuten jo tiedämme, lapsen kuvataiteellinen kehitys on tuossa iässä monimuotoisempaa ja lapsi mielellään piirtää yksityiskohtia, sillä hän ei enää luota ajatusten yhteyteen. Perhettään kuvannut lapsi on piirtänyt yksityiskohtia erottamaan sukupuolet toisistaan. Molemmille teoksille yhteistä on kuvata näitä sukupuolieroja vaatetuksella ja näkyvällä karvoituksella kuten hiuksilla, parralla ja viiksillä. Täysin ymmärrettävää, sillä lapsi havainnoi ympäristöään ja pyrkii kopioimaan havaintojaan visuaalisiin esityksiin. Kilpailun ajankohta 1980–90-luvun taitteessa naisten muotiin haettiin

vaikutteita miesten maailmasta ylisuurilla jakuilla, olkatoppauksilla sekä korkeavyötäröisillä laskoshousuilla. Miksei näitä housupukuja tai muita maskuliiniseksi miellettyjä piirteitä näy lasten piirustuksissa naisten yllä?

Kenties konservatiivinen vaatetus lasten piirroksissa selittyy kulttuurituotteiden kulutuksella. Televisio ja muu massakulttuuri monipuolistui 1960-luvun jälkeen joukkotiedotuksen tavoin. 1970-luvulla huoli television välityksellä tapahtuvasta kulttuurituotteiden levittämisestä heräsi. Tasa-arvoisuuteen tähtäävät liikkeet vaikuttivat poliittisessa keskustelussa ja korkeakulttuuria alettiin kuluttaa enemmän. Kulttuuripoliitikassa vaadittiin kaikille yhteiskuntaluokille yhtäläisiä mahdollisuuksia saada osansa kulttuurista. Tämä tarkoitti aikuisten ja vähemmistöluokan edustajien lisäksi myös lapsia. Kulttuuritoimikunnan mukaan suomalaisten lasten ja varhaisnuorten kulttuuritarjonta oli 1970-luvulla riittämätöntä.⁶⁷ Edellisen vuosikymmenen kulttuurikasvatuksesta oli vastannut lähinnä televisio ja sen kaupallinen sekä ei-kaupallinen tuotanto. Suuren yleisön suosiota nauttivat ohjelmat ovat taloudellisesti tuottavia ja näin ollen mielletään kaupallisiksi tuotteiksi jotka edustavat roskakulttuuria. 1960-luvulla lapsille suunnattuja ohjelmia tarjottiin 12–14 tuntia päivässä. Suosituimpia ohjelmia oppikouluikäisten lasten keskuudessa olivat Spede Show, Pyhimys sekä Tarzan.⁶⁸ Lapset siis kasvoivat tuijottaessa näiden ohjelmien tuottamia esityksiä miehistä ja miehisyydestä.

⁶⁷ Anttila & Resunjeff 2009, 31–34.

⁶⁸ Anttila & Resunjeff 2009, 34–40.

Spede Show oli Pertti “Spede” Pasasen Mainos TV:lle tekemä sketsisarja, jossa olivat Speden lisäksi mukana Vesa-Matti Loiri ja Simo Salminen. Sarjaa tehtiin vuosina 1964–1987 ja siinä nähtiin tunnettuja sketsihahmoja kuten Uno Turhapuro ja Nasse-setä. Uno Turhapuro elokuvat mielletään esimerkkeinä suomalaisesta populaarielokuvista, ja niitä voidaan pitää osana suomalaisten kansallisidentiteettiä 1970–80-lukujen aikana.⁶⁹ Uno edustaa kaikessa irvokkuudessaan Pyhimyksen ja Tarzanin kaltaisten kovismiesten⁷⁰ vastakohtaa. Miehisenä kapinana Unon hahmo ei asetu perheeseen, biologiaan tai sosiaaliseen sukupuoleen.⁷¹ Väitän, että lapset eivät kuitenkaan osaa erottaa Uno elokuvien parodiaa, jolloin näkyvää elokuvissa on vain Unon sovinismi, viriiliys ja hedonismi. Televisiossa esitettyjen Pyhimyksen ja Tarzanin kaltaisten mieshahmojen kaanonissa Uno on todennäköisesti sulautunut vain osaksi Badinterin määrittelemää kovismiesten jatkumoa. Hameet tai mekot eivät esiinny minkään edellä mainitun tv-sarjan miesten pukeutumisessa. Lukuun ottamatta ristiinpukeutumista⁷² Uno –elokuvissa, joka huipentuu Uno Turhapuro muisti palailee pätkittäin. Unon ristiinpukeutuminen on sukupuolirooleja ja sosiaalistettuja sukupuolimalleja koettelevaa, mutta ei hämmennä biologista sukupuolen esittämistä. Unon pukeutumisessa ei ole kyse transseksuaalisesta⁷³ naiseksi naamioitumisesta. Uno on elokuvissa muistinmenetyksestä huolimatta aina ruumiiltaan mies.⁷⁴ Uskallan väittää, että lapset ja nuoret eivät ole ymmärtäneet Unon sukupuoliroolien välillä risteilyä kulttuurisena tai sosiaalisena kannanottona, vaan hauskana hullutteluna, leikkinä. Ironian havainnoiminen edellyttää aina yhteisöä, jonka kompetenssi on sama.⁷⁵ Lapsen olisi siis tunnistettava elokuvien ironisuus tai parodia, jotta hän pystyy tulkitsemaan Unon esityksen sukupuolistereotyyppioita horjuttavana toimintana. Ottamatta kantaa lasten kognitoiden kehitykseen ja absurdiin käsitteiden ymmärtämiseen en usko, että lapsilla tai nuorilla on ollut mahdollisuus irtautua ajattelussaan valtavirran esittämästä hegemonisen maskuliinisuuden

⁶⁹ Sihvonen 1991, 8.

⁷⁰ Pahimpien mieheyteen liittyvien stereotyyppien yhteen sulautuma jota Elisabeth Badinter käyttää nimitystä kovismies. Piirteitä ovat mm. pakonomainen kilpailunhalu, seksuaalinen viriiliys, itsevarma, itsekeskeinen, aggressiivinen ja kykenemätön luomaan sosiaalisia suhteita. (Badinter 1993,181)

⁷¹ Sihvonen 1991, 62–63.

⁷² Ristiinpukeutuminen on tilanne jossa mies tai nainen pukeutuu vastakkaisen sukupuolen vaatteisiin.

⁷³ Transsukupuolinen on ihminen, jolla on voimakas sukupuoliristiriita. Sukupuoliristiriita tarkoittaa, että ihmisen sukupuoli-identiteetti eli tunne siitä, mitä sukupuolta on sisäisesti, on ristiriidassa hänen syntymässä määritetyn sukupuolensa kanssa. Transtukupiste.fi. Viitattu: 28.3.2019.

⁷⁴ Kangasniemi 1991, 81–84.

⁷⁵ Faarinen 2007, 20.

ideaali miehestä. Sketsihahmona Uunon ristiinpukeutuminen on todennäköisesti vain korostanut näitä sukupuoliroolien eroja.

Yhdeksänvuotiaan tytön piirustus kuvaa kolmihenkisen perheen (kuva 5.) Perhe on sijoitettu osaksi luontoa, sillä ihmishahmojen molemmin puolin on sijoitettu lehtipuita. Horisonttiviivaa jakaa taivaan ja maan ja vasemmassa yläreunassa on jälleen pilkistys auringosta. Kuvan alareunassa on kaksi isoa kiveä. Lapsihahmo seisoo toisen kiven päällä. Teostietoihin on merkitty ihmiset; naiset ja tytöt, ihmiset; miehet. Perheen molemmat vanhemmat on puettu housuihin. Jos olettaisimme suomalaisten lasten noudattavan piirroksissaan jakoa "hameväkeen ja kaksilahkeisiin", niin mikä sai arkistoijan päätyämään olettamukseen, että toinen hahmoista on nainen ja arkistoimaan teoksen hakusanan naiset ja tytöt taakse? Oletamus on kenties tehty perustuen toisen ihmishahmon kasvojen karvoituksen, sillä kuvan oikean puoleisella hahmolla on lyhyet hiukset ja nenän alle hahmoteltua viivoitusta, ehkä viiksikarvoitusta. Vasemman puolen hahmolla ei ole naamassa karvoitusta.

Kuusivuotiaan pojan teos (kuva 6.) *Isä istuttaa marjapensaita* on mielenkiintoinen kuvaus perhedynamiikasta ja miten toiminta jakautuu perheenjäsenten välillä. Lapsi on laveerannut koko kuva alan sinisellä värillä. Maaviiivaa eikä horisonttia ole. Sen sijaan lapsi on sijoittanut keskelle kuva-alaa punaisen rakennuksen ja mustan neliön kuvaamaan maata. Lapsi on sijoittanut rakennuksen sisään yhden ihmishahmon ja toisen hahmon ulos maatilkun päälle seisomaan. Maatilkun päällä oleva hahmo nojaa haravaa muistuttavaan esineeseen. Hahmon yläpuolella on seitsemän keltaista tähteä ja kuunsirppi. Lapsi on nimennyt teoksensa *Isä istuttaa marjapensaita*, joten oletettavasti hahmo on mies. Piirroksen molemmat hahmot ovat yksityiskohtaisia pääjalkaisia eikä niistä ole suoraa havaittavissa samankaltaisia viitteitä sukupuoleen, kuten edellä olevien lasten teoksissa esimerkiksi miesten kasvojen karvoituksen kohdalla. Rakennuksen sisään piirretty ihmishahmo on lähes kopio toisesta, vain vaatetusta on värein kuvattu eri tavoin. Toinen hahmo, oletetusti isä on väritetty sini-puna-ruskeaksi, kun rakennuksen sisällä olevan hahmon vaatetuksen värimaailma on heleän vaaleanpunainen ja oranssi. Voisiko värimaailman perusteella olettaa, että sisällä oleva hahmo olisi äiti, nainen?

Reetta Ruokamo on osoittanut pro gradu -työssään Värit miehisyiden mittarina - Suomalaisen miesten kokemukset väreistä miehisyiden luojina miesten vaatetuksessa, että pukeutumisella on merkitystä, kun halutaan rakentaa ja rikkoa sukupuolirooleja. Tutkimustuloksista oli pääteltävissä, että mielikuvat väreistä loivat eron maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välille. Tummat sävyt koettiin miehekkäämpinä, sillä ne Ruokamon mukaan assosioituivat miehisiinä pidettyihin asioihin. Mielikuvat miesten ja naisten väreistä näyttäisivät toteutuvan myös lasten piirroksien ja maalausten kohdalla. Kaikille aiemmin esitetyille teoksille on ollut yhteistä sukupuolen kuvaaminen värein; mieshahmoilla tummia, maanläheisiä värejä ja naisfiguureilla vaaleita ja kirkkaita.

Värimaailman lisäksi mielenkiintoista teoksessa (kuva 6.) *Isä istuttaa marjapensaita* on henkilöhahmojen asemointi. Oletettu naishahmo on sisällä talossa, kun mies tekee fyysistä työtä ulkona. Tätä julkisen paikan ja fyysisen työn merkitystä pohdin seuraavassa luvussa Mies töissä ja vapaa ajalla.

Kaikille teoksille yhtenäistä on etäinen tai poissaoleva isähahmo. Lapset ovat kuvanneet perhekuvilla isät etäämmäksi lapsihahmoista. Naiset joko pitelevät lapsihahmoja kädestä tai hoivaavat heitä sylissä. Yleensä myös eläin on liitetty lähelle mieshahmoja. 1960-luvun tasa-arvo ihanteiden myötä naiseuteen ja vanhemmuuteen tuli muutos, ja isyyden merkitystä ruvettiin korostamaan. Miesten kuvattiin osallistuvan uudella tavalla arjessa perhe-elämään, lapsiin ja kotiin.⁷⁶ Professori Jaana Vuori jakaa isyyden neljään malliin artikkelissa Isyyden mallit isien valinnat isyyttä koskevien yhteiskunnassa kiteytyvien ajatusmallien mukaan. Tasa- arvoinen isä jakaa velvollisuudet perheestä sekä yhteiskunnallisista asioista äidin kanssa tasavertaisina. Hoivaava isä pyrkii luomaan läheisen suhteen lapsiinsa, kun taas muita valintoja tekevä isä jättää vastuun lapsista äideille. Valintoja tekevä isä asettaa yksilölliset tarpeensa perheen edelle. Viimeisen mallin isyys on sidoksissa ymmärrykseen sukupuoliroolien eroista. Maskuliininen isä on vastuussa yhteiskunnalle ja tehtävät perheessä ovat erilaisia kuin äideillä.⁷⁷ Näkemykset isänä olemisesta ovat laajentuneet kuluvana vuosikymmenellä, mutta ennen 1990-lukua isyyttä ei pohdittu tai korostettu esimerkiksi televisiossa tai lehdissä. Selitystä on etsitty naisiin ja miehiin kohdistuvilla “luonnollisilla”

⁷⁶ Aalto & Kolehmainen 2004, 29.

⁷⁷ Aalto & Kolehmainen 2004, 29–30.

eroilla, ja näin erityisesti äidin ja lapsen suhde on nostettu esiin.⁷⁸ Lasten piirustusten etäiset ja poissaolevat isät korostavat valintoja tekevän isän ja maskuliinisen mallia. Kenties lapsilla ei ollut mallia toisenlaisesta isyydestä.

Lasten etäisyyden kokemukseen saattaa vaikuttaa myös suomalaisen miehen työelämän ja perhe-elämän sovittaminen. 1960-luvulta lähtien isiä on kannustettu tasa-arvoiseen kodinhoitoon ja perhe-elämään esimerkiksi perhevapailla. Jouston mahdollisuuksista huolimatta isät ovat sidoksissa ansiotyöhönsä äitejä enemmän. Haastateltujen isien mukaan he kokivat, että miehenä, ensisijaisena elättäjänä heillä on vastuu perheen toimeentulosta.⁷⁹ Suomalainen yhteiskunta kuitenkin antaa yhtäläiset mahdollisuudet lasten kasvatukseen sekä naisille että miehille. Onko kyse siis yksinkertaisimmillaan siitä, kuinka sitoutunut suomalainen mies on isyyteen ja mitä se sitoutuminen merkitsee miehille?

Suomalaiset miehet kokivat, että sitoutunut isyys, hyvä vanhemmuus vaatii vastuunkantoa lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista sekä perheen taloudesta. Miehet ottivat harteilleen “perinteisen” elättäjän vastuun. Taloudellisen vastuun miellettiin olevan keskeisin vastuunkannon muoto.⁸⁰ Vaikka 1960-luvun tasa-arvo liike korosti miesten ja naisten molempien sukupuolien yhtäläisiä oikeuksia koulutukseen, uraan ja lastenhoitoon, näyttäisi muutos arjessa olevan vähäinen. Lasten piirustuksissa tämä korostui naisten välittömällä läheisyydellä suhteessa lapsiin, kun taas miehet olivat etäisiä. Lapset näyttivät kuvaavan miehet läheisimpiin suhteisiin perheen lemmikkien kanssa. Tämä voi selittyä isien kokemuksella vastuunkannosta. Miehet kuvaavat kasvatustehtäviään tietoisina ja harkittuina teoilla, joilla on päämäärä ja tavoite kasvattamaan lapsesta moraalisesti hyvä yhteiskuntakelpoinen kansalainen. Lasten ja nuorten arjessa tämän kaltaista isien tekemää moraalista kasvatustyötä voisi edustaa esimerkiksi lemmikkieläimistä huolehtiminen.

4.2. Mies töissä ja vapaa ajalla

⁷⁸ Eerola & Mykkänen 2014, 7–9.

⁷⁹ Eerola & Mykkänen 2014, 9; 87.

⁸⁰ Eerola & Mykkänen 2014, 59–64.

Lapset ja nuoret ovat kuvanneet miehiä töissä sekä vapaa ajalla. Kuvien tarkastelussa kiinnostavaa on havainnoida julkisen tilan ja siinä esiintyvien mieshahmojen toiminnallisuutta. Maskuliinisuuteen on liitetty järkeen, aktiivisuuteen sekä voimaan. Tämän lisäksi miehet naisia kookkaampina usein hallitsevat fyysistä tilaa. Miehet ovat tyypillisesti fyysisiltä ominaisuuksiltaan naisia lihaksikkaampia. Piirteet korostuvat, kun halutaan tehdä selkeä ero vastakkaisten sukupuolten välille.⁸¹ Lähilukuun valitut teokset ovat yksityisten henkilöiden lahjoituksia, joten niitä eivät ole rajoittaneet piirustuskilpailujen ohjeistukset.

Lehtosen mukaan luonto liitetään topeliaanisessa puheessa feminiinisyteen. Luonto on ankara äiti.⁸² Ihmislapsi on synnyttyään riippuvainen äidistä. Tyttölapset samaistuvat äitiinsä, mutta tullakseen miehiksi poikien on erottauduttava äidistä. Kulttuurisesti ympärileikkausta on pidetty symbolina siteen katkeamiselle. Luonnollinen passiivisuus on korvattava viriilillä ja toiminnallisuudella.⁸³

Teos (kuva 7.) on yhdeksänvuotiaan tytön lyijykynällä ja vahaliidulla paperille tekemä piirustus. Teoksella ei ole nimeä, eikä sitä ole osoitettu osallistuvaksi kilpailuun. Teostiedoissa on merkintä miehistä metsätöissä. Metsämaisema täyttää koko kuva-alan. Lapsi ei ole piirtänyt selvää horisonttiviivaa, vaan on sijoittanut havu- ja lehtimetsän kohoamaan kuvan alareunasta yläreunaan asti. Vaikka horisonttiviiva ei erotu selvästi, lapsen tilan kuvaaminen on monipuolistunut. Lapsi on ollut siirtymässä kuvataiteellisessa kehityksessä ”oikean kuvaamisen kaudelle”. Ihmishahmojen kuvaaminen on kuitenkin vielä pysynyt melko kaavamaisena, kaksiulotteisen piktografisena.⁸⁴

Kuvan etualalle kuvatut yhdeksän sivuprofiilista esitettyä mieshahmoa on sommiteltu tasaisin välein puunrunkojen viereen. Hahmojen figuurit ovat kuin suojaatiemerkin mieshahmon siluetteja. Se tuo mieleen toiminnan, kuten kävelyn kuvaamisen. Kahden sijaan lapsi on piirtänyt jokaiselle hahmolle vain yhden käden, joka ojentuu suorana eteenpäin. Osa hahmoista koskettaa puunrunkoa tai pitelee kädessään sahaa muistuttavaa työkalua. Kaikilla on päässä työkympärän muotoinen puoliympyrä. Kolmelle mieshahmolle lapsi on selvästi

⁸¹ Rossi 2003, 61.

⁸² Lehtonen 1995, 99.

⁸³ Badinter 1993, 74, 84, 87.

⁸⁴ Salminen 2005, 41, 47.

piirtänyt housut ja paidan, kun taas kuudelle lapsi on värittänyt vaatetuksen yhdellä värillä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Värimaailma on realistinen kuvaus luonnosta. Miesten vaatetuksessa on käytetty maskuliinisiksi miellettyjen tummien värien lisäksi myös feminiinisiä kirkkaita sävyjä. Hahmoille ei ole piirretty näkyvää karvoitusta tai hiuksia. Voi olla, että kaikki hahmot kuvassa eivät ole välttämättä miehiä. Mikäli noudatamme ajatusta maskuliinista väreistä, muutaman hahmon vaatetuksen väri voisi viitata naishahmoon. Miehen esitys kuvassa ei koostu värimaailmasta, pukeutumisen tai hiusten ja karvoituksen kuvaamisesta vaan julkisesta, fyysisestä toiminnasta. Joukko miehiä, kirvesmiehiä, suorittaa fyysistä, raskasta työtä äiti maan syleilyssä.

Hirvenkaato (Kuva 8) on 11-vuotiaan pojan tussi ja lyijykynä piirustus paperipohjalle. Kuva keskittyy kahteen mieshahmoon. Kummatkin henkilöt ovat polvistuneet hirvenraadon, saaliinsa taakse. Kuva muistuttaa metsästyksen ja kalastuksen jälkeen otettavia valokuvia, joissa kaadettua tai pyydystettyä saalista esitellään muille. Kummankin miehen kasvoilla on totinen ilme. Hirvenkaato ei ole leikin asia, vaan se on vakavaa toimintaa. Kyse on elämästä ja kuolemasta. Miehisyyden osoittaminen vaatii väkivaltaa. Kuva-alan jakaa horisonttiviivan sijaan maaksi hahmoteltu lyhyenpien viivojen sarja. Taustalla ei näy mitään. Lapsi ei ole värittänyt teostaan, vaan se on vain paperiarkin valkoinen. Kuvan mustavalkoisuus tuo mieleen dokumentaarisen konnotaation. Mustavalkoisuus liittyy myös historiaan. Miehet metsällä on luonnollista. Näin on aina ollut ja tulee olemaan.

Hahmoista on näkyvissä vain ääriviivat. Oikean puoleisesta mieshahmosta näkyy roteva yläosa ja loput vartalosta jää kaadetun hirven ruhon raadon taakse. Vasemman puoleisen hahmon figuurista on havaittavissa vanttera vartalo. Kummallekin miehelle lapsi on piirtänyt lyhyet hiukset. Toisella hahmolla kasvojen aluetta peittää sänki kuin Sylvester Stallonen toimintasankarihahmolla Rambo -elokuvissa.⁸⁵ Toinen hahmoista esittelee haulikon näköistä asetta hirven vieressä. Kaksi miestä, kuin Batman ja Robin -Voimakaksikko.⁸⁶ Toistensa lisäksi heillä ei ole muuta kuin aseet, joita he kantavat mukanaan. Miehet ovat kellistäneet

⁸⁵ Sylvester Stallonen esittämä John James Rambo on kuvitteellinen 1980 -luvun väkivaltainen toimintasankari.

⁸⁶ Batman ja Robin. DC Comicsin sarjakuvakustantamon fiktiiviset supersankarihahmot. Robin on Batmanin pääavustaja ja yhdessä he taistelevat oikeuden puolesta Gotham Cityn rikollisuutta ja ganstereita vastaan.

hirven, suomalaisen metsän kuninkaan. Lehtonen mainitsee Topeliuksen Maamme kirjan maskuliinisista sankareista Kellistäjä Kitusesta.⁸⁷ Pedon tappaminen on miehen työtä. Valtava kruunupäinen eläimen kaataminen voisi olla verrattavissa väkevän pedon tappamiseen. Elisabeth Badinter kuvaa Rambon hahmoa lihaspanssarinsa suojaamana yli-ihmisenä, jolla ei ole heikkouksia.⁸⁸ Ainoaksi kumppaniksi mainitaan vain tikari, ase. Rambon tavoin 11-vuotiaan pojan piirtämät miehet poseeraavat tuliaseiden kanssa, eivätkä osoita merkkejä avuttomuudesta.

Palataanpa vielä kuvaan 6. *Isä Istuttaa marjapensaita*. Oletettu mieshahmo seisoo maatilkun päällä ulkona. Yksin. Tilkun vieressä on torppa. Kuvan visuaalinen kuvasto tuo mieleen Väinö Linnan trilogian hahmon Jussi Koskelan. Kunnollisen, utteran, kunnioittavan miehen. Jussi joutuu näkemään paljon vaivaa pelloilla elantonsa eteen. Mies, jonka metsureiden ja hirvenkaatajien tavoin käy jatkuvaa kamppailua luonnon ja selviytymisen kanssa. Sen sijaan, että lasten piirroksessa isä ”korjaisi viljaa”, isä istuttaa eli kylvää. Tämän voisi tulkita maskuliinisen viriiliyden symbolina. Lapsi lähisuhteiden kuvaajana kappaleessa esitetyt poissaolevat ja pehmemmän ”vaaraan” alistetut isät poikkeavat tästä siemenensä istuttajasta. Mieshahmon kuokka uppoaa multaan kuin fallos naiseen. Siemen on saatettu alulle. Talossa odotteleva naishahmo odottaa marjapensaiden satoa. Isä on taannut aktiivisuudellaan perheelle tulevaisuuden. Kuvassa ei myöskään esiinny kahden ihmishahmon lisäksi muita hahmoja. Ehkä sadonkorjuu on lapsen tulon aikaa. Kuvan kaksi hahmoa pönkittää heteroseksuaalista perheydellä. Äiti odottaa sisällä ja hoitaa kotia, kun isä aktiivisella toiminnallaan turvaa tulevaisuuden. Mies on elättäjä, siittäjä, aktiivinen toimija ja osoittaa olevansa mies. Mies on enemmänkin. Kylväessään siemen äiti maahan mies alistaa luonnon luomaan jotain hänen alulle panemaansa. Tämä on hirvenkaatoakin merkittävä miehinen ele. Lasten kuvissa miehen esitys liittyy ajatukseen tämän hoivaavan suhteen katkeamisesta. Lasten kuvissa miehet ryhmänä tai kahdestaan kamppailevat luonto äitiä vastaan; metsurit kaatavat puita, metsästävät eläinten aatelia. Sotatantereiden sijaan veljeyttä yhteistä vihollista, naiseutta, vastaan rakennetaan luonnon helmassa. Passiivisista mammanpojista on tullut sotilaista. Taistelijoita.

⁸⁷ Lehtonen 1995, 102.

⁸⁸ Badinter 1993, 186–187.

4.3 Myyttiset miehet

Lasten ja nuorten kansainvälisen kuvataidearkiston suomalaisten lasten teoksissa mies- tai poikahahmot muistuttavat suomalaisen kulttuurin mytologisia tai populaarikulttuurin hahmoja. Suurin osa teoksista on osoitettu taidekilpailuun, jonka teemana olivat oman maan myytit, kansansadut ja kansantarinat. Musiikin, kirjallisuuden ja kertomusten, teatterin sekä joukkoviestimien herättämien mielikuvien lisäksi lapsia ja nuoria pyydettiin kuvaamaan myös entisiä ja nykyajan sankareita.

Kilpailusarjat olivat 10–12-vuotiaat, 13–15-vuotiaat ja 16–18-vuotiaat. Lisäksi oli avoin, ei-kilpailuun varsinaisesti kuuluva sarja alle kymmenenvuotiaille. Yksittäisistä kouluista lähetettävien töiden määrää rajattiin 30 / koulu ja yhteisö. Töiden tekniikoina sai käyttää piirustusta, grafiikkaa ja maalausta. Kutsuja lähetettiin 1534 kappaletta 196 maahan tai maantieteelliselle alueelle ja niiden mukaan laadittiin kyselykaavake, joilla pyrittiin henkilötietojen ja kuvan syntyyn vaikuttaneiden tietojen lisäksi saamaan selvyyttä myös tekijän kasvu- ja työskentelyolosuhteista. Kaavakkeella pyrittiin saamaan tietoa myös kuvataideharrastuksen laadusta sekä opettajan ja ohjaajan osuudesta teoksen tekemisessä.

Lähilukuun valikoituneiden teosten valintaan vaikuttivat teosten laatu sekä henkilöhahmojen moninaisuus. Kaikki teokset ovat löydettävissä kansainvälisen lasten ja nuorten digitoidusta arkistosta miessukupuolta määrittelevien termien takaa, ja vain ne valikoituivat mukaan tutkimukseen. Kuvia siis saattaa olla enemmän ja on mahdollista, että joitakin miehen esityksiä on jäänyt löytämättä. On hankalaa tulkita, mistä lopulta miehen representaatio lasten teoksissa syntyy, sillä sukupuolen määritelmän ovat tehneet teosten arkistoiijat. Tästä johtuen luku keskittyy lähinnä tarkastelemaan yhteyksiä perinteiseen suomalaiseen kansantarujen sekä populaarikulttuurin kuva-aiheistoon. Onko kuva-aiheistolla yhteys suomalaisen miehen esittämisen malliin? Voiko esityksistä päätellä jotain suomalaisen miehen representaatiosta? Luvun ensimmäisissä teoksissa on kuvattu suomalaisia kansantaruja ja mytologisia hahmoja. Tämän jälkeen lähiluvussa tarkastellaan muutamia töitä, joissa teema sekä miehen esityksen esikuvat olivat kuin kopioita populaarikulttuurin tuotteista. Lopuksi pohditaan, minkälainen miehen malli kuvista paljastui.

Teoksella (kuva 9.) ei ole nimeä. Sen on tehnyt kuusivuotias poika, ja se on osallistunut vuoden 1987 piirustuskilpailuun Myytit, legendat ja kansantarut. Teos on paperipohjainen huopakynällä piirretty muotokuva. Keskellä kuva-alaa on keltahiuksinen ihmishahmo. Kuvan ja ihmishahmon halkaisee poikkiviiva, joka jättää hahmosta näkyviin vain ylävartalon ja kädet. Poikkiviivan alapuolella, kuvan etualalla on ruskea kanteletta muistuttava esine. Hahmolla on punaiseksi väritetty hymysuu ja siniset silmät. Päässä hahmolla on mustavalkoinen patalakki, sinivalkoista väinämöislakkaa muistuttava päähine. Kuvan taka-alalla ei ole kuvattu mitään. Tausta on jätetty valkoiseksi. Värimaailma teoksessa on niukka, lähinnä valkoinen. Lapsi on kuvannut väreillä vain hahmon kasvonpiirteitä, hiuksia sekä vaateista.

Ei ole tiedossa, onko lapsi saanut kuvataiteellista kasvatusta. Piirros on staattinen esitys kanteletta soittavasta ihmishahmosta. Poikkiviiva on kenties hahmotelma pöydän reunasta, jolloin lapsella on kyky hahmottaa tilaperspektiiviä ja kolmiulotteisuutta. Jos teosta verrataan saman ikäisten lasten teoksiin, se ei ole poikkeuksellinen. Piirroksessa on kaikki visuaalisen realismin piirteet, sillä piirrettävien kohteiden mittasuhteet ovat esitetty sellaisina kuin ne näyttäytyvät. Kuvassa katsojan huomio kiinnittyy ihmishahmoon sekä kanteleeseen. Suomalaisessa kansanrunoudessa kantele on Kalevalan Väinämöisen soitin. Kuvan hahmon vaateus viittaa Etelä-Karjalan ortodoksinaisten rekkopaitoihin. Hihan suihin lapsi on piirtänyt jopa rekkopaidoille ominaiset punapohjaiset kretonkikaitaleet. Rekkopaidat olivat pääasiassa osa naisten vaateista, mutta ihmishahmon päälle piirretty patalakki kuitenkin viittaa miesten pukeutumiseen.

Vaaleat hiukset tuovat mieleen Joseph Alasen kuvituskuvan Joukahaisen kosto vuosilta 1919 ja 1920. Alasen hahmo on kaavamainen ja litteä. Alasen ei maalauksissaan luonut tunnelmaa varjoilla, vaan hän pyrki ornamentaalisella kokonaissommitelmalla luomaan teoksen dynamiikan. Todennäköisesti teoksessa suomalaisen taidehistoria Kalevala-kuvasto ja kansanperinteen pukuparsi sekoittuvat lapsen mielessä yhdeksi ja samaksi. Kuvan ihmishahmon lapsekkaat kasvot ja valtoimenaan rehottava vaalea tukka kuitenkin voisi viitata Alasen ja Edelfeltin hahmojen sijaan lapsen itseensä. Salmisen mukaan lasten todellisuuden

tutkiminen voi käsittää ajatuksen oman itsensä ulottuvuuksien määrittelemisestä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että lapsi kuvaisi oman fyysisen muotonsa.⁸⁹

Kuvat 10–12 noudattavat sommitelmissaan, miljöössä ja ihmishahmon esittämisessä keskenään samaa kaavaa. Tulikin mieleen voisiko Näillä teoksilla saattaa olla joku malliesimerkki, jota lapset ovat yrittäneet kopioida. Teostiedoista kävi nimittäin ilmi, että töiden 10. ja 11. lapset ovat tekohetkellä asuneet samalla paikkakunnalla. Teostietoihin ei ollut merkitty kumpaankaan teokseen, olivatko lapset esimerkiksi samasta koulusta tai yhteisöstä, joiden piirissä teokset olivat tehty. Siitä huolimatta tämä tuki ajatusta yhteisestä mallista. Kuvien tema ja symboliikka herätti minussa katsojana mielikuvan Robert Wilhelm Ekmanin öljyvärimaalauksesta Väinämöisen soitto vuodelta 1857–1866.

Kuva 10. on kuusivuotiaan tytön paperipohjainen sekatekniikka työ. Teokselle ei ole merkitty nimeä. Osallistumisesta ohjattuun työskentelyyn ei ole merkintää. Kuvassa on kanteletta sylissään pitävä ihmishahmo.

Hahmo on sijoitettu kuvan keskelle osaksi luonto-maisemaa. Kuvan taka-alalle on hahmoteltu mutkitteleva horisonttiviiva. Hahmon molemmin on puolin vihreitä kasveja. Ulkoisia piirteitä ja vaadetusta lapsi on kuvannut varsin yksityiskohtaisesti. Hahmo muistuttaa Kalevalan Väinämöistä. Väinämöisen soittoa tai laulua lapsi on kuvannut nuoteilla, jotka hän on piirtänyt leijailemaan henkilön päälleen viereen kohti kuvan oikeaan yläreunaan. Laulu ikään kuin raikaa korkeuksiin. Värimaailmassa lapsi on käyttänyt sinistä, vihreää, ruskeaa. Joitakin kohtia lapsi näyttää jättäneen harkitusti värittämättä, jolloin paperin valkoinen pohja on jäänyt esiin. Lapsi on jättänyt hahmon jalkaterät pois kuvasta sijoittaen jalat kuvan alareunaan.

Kuva 11. on seitsemänvuotiaan pojan taidekilpailuun osallistunut työ. Teos on huopakynäpiirros paperipohjalle. Kuvan miljöö on kesäinen ranta isoine rantakivineen. Kuvan keskellä on ihmishahmo, jonka lapsi on sijoittanut istumaan kiven päälle. Mustapartainen hahmo pitelee käsissään kanteletta muistuttavaa ruskeaa esinettä. Hahmon päässä on patalakki, siniset housut ja vihreä paita. Oletettu mieshahmo on kuvattu edestä päin

⁸⁹ Salminen 2005, 70–71.

kasvot suoraan katsojaan. Kuvan oikeassa alareunassa on katkoviivojen joukkoon piirretty lintu. Lintua ei ole väritetty. Siitä on piirretty vain mustat ääriviivat. Värimaailmalta noudattaa realistista kuvausta luonnosta. Kuvassa on pyritty värittämään kaikki mahdollinen lukuun ottamatta henkilöahmon kasvoja.

Nimetön teos (kuva 12.) on kahdeksanvuotiaan tytön paperipohjainen vahaliitu- ja lyijynätyö. Se on aiempien teosten tapaan osoitettu osallistuvan taidekilpailuun. Kuvan tila- ja syvyysuhteissa on monipuolisuutta. Lapsi on kuvannut horisonttiviivan lineaarisen muodon sijaan eri tasoihin. Tarkoitus on ollut todennäköisesti jäljitellä realistista kuvausta maaston korkeuseroista. Luonnon monipuolisuutta on osattu kuvata vielä erottelemalla taivas, kallio ja nurmialue omiksi palasikseen, mutta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Kuvan taka-alalla vaihtelevan maaston sekaan on kuvattu eläinten hahmoja. Kuvan oikeassa laidassa on kettu, ja kuvan vasempaan reunaan on sommiteltu harmaa hirvi. Eläinten välissä on kaksi kuusta. Maisemakuvaus on realistinen kuvaus Suomen luonnosta. Kuvan etu-alalla istuu mieshahmo veden äärellä suuren kiven päällä. Miehellä on sylissään neliön muotoinen ruskea esine, johon lapsi on lyijynällä hahmotellut ympyrän ja neljä viivaa. Viivojen on luultavimmin tarkoitus kuvata kanteleen kieliä, ja ympyrän soittimen kaikukoppaa. Ihmishahmolla on ruskea vaatetus, vaalean ruskeat pitkävirtiset tuohivirsuja muistuttavat kengät sekä harmaa, pitkä parta. Päässä ihmishahmolla on väinämöislakki. Kahdenksanvuotias on kuvannut henkilön sivuprofiilissa. Ulkoiset piirteet hahmolla synnyttävät jälleen mielikuvan Kalevalan Väinämöisestä. Kuvassa ei ole tyhjää tilaa.

4.4 Muita mieskuvia

Huomattava osa lasten piirustuksista oli myös erilaisia muotokuvia. Muotokuva yleisesti on pää-, rinta- tai puolivartalokuva tai polvi- tai kokovartalokuva. Kuvan henkilö voidaan kuvata suoraan edestä tai profiilina eli sivukuvana tai puoliprofiilissa.⁹⁰

Muotokuvia on tehty kautta ihmisen historian. Henkilökuvauksen merkitys on muuttunut ja esittämisen tavat ovat vaihdelleet eri aikakausilla. Antiikista tutut hallitsijoiden näköisveistokset korvattiin keskiajalla ideaalisilla tyyppikuvilla, joissa ei pyritty mallin ja

⁹⁰ Kallio, Kallio, Kämäräinen, Lahtinen, Mattila, Sakari 2000, 424.

esityksen yhdennäköisyyteen. 1600-luvulla muotokuvaan lisättiin mallin elämää kuvaavaa esineistöä.⁹¹ Lasten ja nuorten tekemissä muotokuvissa esineistöä ei ole kuvattu. Ellei mallin elämää kuvaavana esineistönä pidetä henkilöiden vaatetusta, kuten pähineitä tai muita somisteita pukeutumisessa. Miehen representaatio rakentui lähinnä muotokuvan etymologiasta. Kuvattavat mallit olivat joko suoraan nimetty valtaapitävien johtohahmojen kuviksi tai niissä oli viitteitä valtaan.

Mikäli maskuliinisuutta ajatellaan instituutioiden ja kielenkäytön tuotettuna ilmiönä se on siis diskurssien tuote. Näissä diskursseissa maskuliinisuus on koettu todellisuus ja se on riippuvainen aina tavoista joilla sitä representoidaan yhteisössä tai yhteiskunnassa.

Maskuliinisuus on siis tuotettu kategoria.⁹² Lehtosen mukaan maskuliinisuus ei ole koskaan historiassa joutunut kokemaan vastaavaa kriisiä kuin 1980-90-luvulla. Mies identiteetti on haavoittuvainen ja se on joutunut puolustautumaan naisliikkeen tasa-arvo -politiikkaa vastaan. Puolustuksesta huolimatta maskuliinisuuden haavoittuvaisuudesta siihen liittyvät diskurssit pitävät silti pintansa yhteisöjen ja yhteiskunnan puhetavoissa ja käytännöissä.⁹³ Kouluissa muotokuvien malleina ovat usein olleet Suomen Tasavallan presidenttien kuvat. Usein kuvat ovat noudattaneet muotokuvien etymologiaa ja konservatiivista hegemonisen maskuliinisuuden diskurssien esittämisen tapaa. Ottaen huomioon lasten ja nuorten teoksien tekoajan ei presidenttien muotokuvien kaanonissa ollut vielä taiteilija Rafael Wardin kaltaisen abstraktintaiteen tulkitsijoiden muotokuvia.

Tarkastellessa lasten ja nuorten tekemiä muotokuvia miehistä huomasin, että diskurssit joista hegemoninen maskuliinisuus muodostuu, kiteytyi parhaiten näissä miestä esittävässä kuvissa. Lehtosen mainitsee, että miehiä jotka kulttuurissamme edustavat mieheyttä on pitänyt “osoittaa” maskuliinisuutensa jollakin miehisen toiminnan saralla, kuten valtiollisessa elämässä. Tällainen suomalainen “miesten mies” voisi Lehtosen mukaan olla esimerkiksi presidentti tai muu valtiovallan edustaja.⁹⁴

⁹¹ <http://www3.jkl.fi/taidemuseo/opetus/muotokuva.htm> (viitattu 9.4.2019)

⁹² Lehtonen 1995, 28–29.

⁹³ Lehtonen 1995, 30–32.

⁹⁴ Lehtonen 1995, 115.

Kuva 14. on 12- vuotiaan pojan pehmeäpohjainen grafiikan vedos paperille. Teos on osoitettu osallistuvan seitsemänten kilpailuun, ja se on nimetty *Entisajan sankariksi*. Kuva-alan peittää lähes kokonaan laatan pintaan kaiverretuista viivoista muodostuva ihmishahmon muotokuva. Teos muistuttaa perinteistä valokuvapotrettia, mitä tukee myös kuvan musta-valkoisuus. hallitsijoiden tai valtionpäämiesten muotokuvien kuvaamistraditiota. Kuva ei kerro, onko nuorella ollut mallia tai esikuvaa teosta tehdessään. Kyseessä voi olla vapaasti luonnostelu henkilökuvaus. Teoksen nimi viittaa historiallisesti (entisajan) merkittävään (sankari) henkilöön. Rintakuvan hahmon vartalo ja kasvot on kuvattu kohti katsojaa. Hahmo ei kuitenkaan katso suoraan katsojaan vaan viistosti vasemmalle $\frac{3}{4}$ profiilina, mikä sekin on klassinen muotokuvauksen asento. Mustavalkoinen grafiikan työ ei myöskään kerro katsojalle attribuutioita henkilön asemasta. Teostietoihin on merkitty, että nuori on saanut kuvataiteellista ohjausta viisi vuotta.

Kuva 14. on 12-vuotiaan pojan kilpailu lyijykynä ja vahaliitu työ paperille. Teoksen nimeksi on merkitty *Kristoffer Kolumbus* ja se on nimensä mukaisesti genovalaisen tutkimusmatkailijan muotokuva. Teostietoihin on merkitty kuvataiteellista opetusta 2.5 vuotta ja työskentely on tapahtunut ohjattuna. Teos on osallistunut kuvan 14 tavoin seitsemänten kilpailuun. Teoksen henkilöahmo on kuin toisinto Ridolfo Ghirlandaio Columbuksen muotokuvasta. Tumma, lähinnä mustan ja ruskean värimaailma on samankaltainen Ghirlandaion teoksen kanssa. Todennäköisesti Ghirlandaion kuvaa on käytetty esimerkiksi oppimateriaalina kouluissa jolloin se on toiminut myös mallina lapsen teokselle. Esitys muistuttaa myös kirjasarjan *Miehiä ja miesten tekoja* Mauritz Edströmin kirjoittamaa osaa *Kristoffer Kolumbus Amerikan löytäjä 1946* -kirjan kansikuvan kuvitusta. Homeroksen Odysseuksen tavoin Kolumbus Intian harharetkillään ajautui suureen seikkailuun joka myöhemmin osoittautui uudeksi mantereeksi, Amerikaksi. Todellisen elämän myyttinen sankarihahmo. Lehtonen kuvaa miesten välisiä suhteita kilpailuna. Miesten mies voittaa toiset joko sodankäynnin, kaupankäynnin, politiikan tai naisten saralla. Lehtosen mukaan pojista tulee miehiä vain, kun he osoittavat rohkeutensa ja ylittävät tielleen tulevat esteet.⁹⁵ Muotokuvien esittämisen tapaan kuten henkilöiden asemointiin, värimaailmaan ja siihen ketä voidaan esittää vaikuttavat muotokuvien historia.

⁹⁵ Lehtonen 1995, 115–120.

Mielenkiintoisen poikkeuksen lasten ja nuorten muotokuvien esityksissä oli kolmevuotiaan pojan presidentti Urho Kaleva Kekkonen muotokuva (kuva 15.). Muiden miesten muotokuvien tavoin *Presidentti Kekkonen kädet selän takana* on jälleen esitys johtohahmosta. Lehtonen on kuvannut Urho Kekkoa tunnetuimmaksi suomalaiseksi “miesten mieheksi” josta maamme isähahmo.⁹⁶ Lasten teokseen henkilöhaamon valinta ei siis tuo mitään uutta miesten esitykseen. Sen sijaan teoksen värimaailma on poikkeuksellinen.. Maskuliiniseksi miellettyjen tummien sävyjen sijaan lapsi on vahaliiduilla värittänyt paperiarkin heleillä ja kirkkailla sävyillä. Teostiedoissa ei ole merkintää ohjatusta toiminnasta eikä kuvataiteelliseen kehitykseen vaikuttaneesta opetuksesta.

Nimetyn riimustelun vaiheessa lapsi saattaa tunnetusti nimetä teoksensa, mutta en usko, että lapsi olisi ilman aikuisen ohjausta osannut valita presidentin teokseensa. Huolimatta siitä, että Kekkonen on lähes myyttinen isähahmo suomalaisille uskon, että kolmevuotias kuvaisi tutkielmassa esitetyn ensimmäisen teoksen *Vaari sininen hattu päässään* lähisuhteita kuten isiä ja isoisiä. Nimetyn riimustelulle ominaiseen tapaan lapsi on kuitenkin liittänyt henkilön osaksi tekemistä, Kekkonen pitää käsiään selän takana piilossa.⁹⁷ Sen lapsi on oletetusti voinut nimetä itse. Värimaailman valinta on mitä todennäköisemmin ollut lapsen oma valinta. Lasten aja värittämisessä korostuu liikkeiden ja materiaalien ihastelu. Värimaailma on kokeilu enemmän kuin tietoinen valinta. Lapsen kognitiivisen kehityksen vuoksi ei voida pohtia värimaailmaa uudenlaisen miehen representaationa muotokuvissa. Mielenkiintoista sen sijaan on pohtia ohjatun työn vaikutusta siihen millaisia kuvia lapsi piirtää. Uskallan väittää, että kolmevuotiaan on annettu vapaammin valita erilaisia mahdollisuuksia tehdä muotokuva miehestä kuin esimerkiksi 12-vuotiaan. Tämän lisäksi varhaisnuoren kuvataiteelliseen työskentelyyn vaikuttavat jo esitiedot aiheesta. Kulttuuriset normit rajoittavat lapsen luovuutta ja määrittelevät sen millaisia kuvia tulee esittää. Salminen korostaa, että tärkeää yleissivistävän koulutuksen taidekasvatukselle on kehittää näkemisen tapaa. Sen tehtävä on:

⁹⁶ Lehtonen 1995, 115.

⁹⁷ Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 46.

“- osoittaa, ettei mielikuviutus tarkoita itsetarkoituksellisen, oudon ja eriskummallisen luomista, vaan aidon ja hedelmällisen ajattelun lähteenä ovat todellisuudesta tehdyt tarkat havainnot”⁹⁸

Salminen kirjoittaa vielä taiteesta seuraavaa:

“Monesti taide vielä kuvaa maailmaa - ei vain sellaisena kuin se tällä hetkellä näyttäytyy - vaan myös sellaisena kuin se voisi olla tai sen tulisi olla.”

Voidaanko siis ajatella, että mikäli lasten ja nuorten kuvataiteelliseen toimintaan annettaisiin vapaammat kädet tai monipuolisempia malleja joita jäljentää muun muassa miesten muotokuvista voisi löytyä uudenlaisia esityksiä? Kenties myös henkilöhahmoissa olisi enemmän valinnanvaraa, kun ei lähtökohtaisesti esitetä hegemonisen maskuliinisuuden referaatteja. Toisaalta, miksi itse valitsin muotokuvia edustamaan *Kekkosen kädet selän takana* enkä esimerkiksi *Vaari sininen hattu päässään*. Voiko kyse olla kuvataiteenopetuksen sijaan sittenkin käyttäytymistä ohjaavista kulttuurisista traditioista. Traditioista jotka ovat niin syvällä käyttäytymistä ohjaavissa strategioissa, että niistä on lähes mahdotonta irrottautua?

⁹⁸ Salminen 2005, 186.

5. Päättäntö

Tutkielmani aineisto on koottu hakusanojen perusteella mieshahmoja esittävästä lasten ja nuorten tekemistä kuvista. Analyysissä aineistosta nousi esiin havaintoja ja niistä esittämiäni tulkintoja.

Pyrin laadullisella sisällön analyysillä luomaan selkeyttä aineistoon hajottamalla sen osiin, ja sitten kokoamalla sen loogiseksi kokonaisuudeksi. Analyysin kaikissa vaiheissa keskityin ymmärtämään lasten ja nuorten näkökulmaa kognitiivisen kehityksen ja kulttuuriperimän avulla. Havainnot liitin osaksi käsitteitä ja käsitejärjestelmiä jotka ohjasivat johtopäätöksiäni.⁹⁹

Analyysin tuloksena jaoin havaintoni karkeasti kolmeen erilaiseen luokkaan perustuen siihen, mistä diskursseista miehen representaatio syntyi. Ensinnäkin oli havaittavissa perheen ja läheisyyden kuvaaminen. Toinen kategoria muodostui miesten kuvaamisesta työssä ja vapaa ajalla. Kolmas keskittyi mieshahmojen esityksiin, joissa kuvatun miehen mallia oli selvästi haettu suomalaisesta mytologiasta tai kansantaruista. Neljännessä kategoriassa miesten esitys kietoutui vallan edustajien ympärille.

Tutkielman kuvien tuottajat, lapset ja nuoret, eivät ole tietoisesti käsitelleet maskuliinisuutta. Lehtonen toteaa, että usein maskuliinisuutta koskevia representaatioita ei aina tuotettu tietoisesti. Kyse on enemmänkin kulttuurimme käsityksistä siitä millaisilla esityksillä mies tulee esittää.¹⁰⁰

Lehtosen mukaan diskurssit - tutkielman tapauksessa lasten ja nuorten visuaalisten esitysten merkkien järjestelmä eli kuvien kieli - on tulos siitä, miten todellisuus esitetään eli representoidaan. Diskurssit ohjaavat ja tuottavat tapoja, joilla käsittelemme todellisuutta nyt ja tulevaisuudessa. Niistä syntyy sääntöjä jotka määrittelevät sen mitä, miten ja kuka todellisuutta voi esittää.¹⁰¹ Lasten ja nuorten teoksissa maskuliinisuus esiintyi symbolien eli

⁹⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 121-127.

¹⁰⁰ Lehtonen 1995, 47.

¹⁰¹ Lehtonen 1995, 28.

merkkien ja mielikuvien muodossa. Ne koostuvat värien, fyysisen ja julkisen toiminnan kuvaamisesta. Mieshahmot väritettiin lähes poikkeuksetta tummilla, maanläheisillä sävyillä. En lähtenyt tutkimaan lasten kognitiivisen kehityksen suhdetta värien käyttöön, vaikka tutkimuksen perusteella tiedetäänkin, että värimaailman lasten teoksissa liittyy ikäkauden mukaisiin kehitysrytmeihin ja kokeilunhaluun. Tarkastelemisiani lasten ja nuorten teoksissa miehen representaatio kehitysrytmeistä huolimatta oli aina sama.

Mieshahmojen pukeutumisessa ei esiintynyt heleitä, keveitä värejä eikä kuvioita. Mieshahmot täyttivät perinteisen maskuliinisuuden tunnusmerkit.

Erityisen hankalaa tutkimuksessa oli yrittää luoda sääntöjä tai sääntörakenteita, jotka olisivat päteet koko aineistoon. Suhtauduin näihin poikkeuksiin liittämällä ne osaksi teemoja. Laadullisen tutkimuksen ohjeissa korostetaan sitä, että mikäli havaitaan yksikin poikkeus joka saattaa kumota säännön, tulee asiaa pohtia uudelleen. Havaintoja ei saa yhdistää makrohavainnoiksi.¹⁰² Välttääkseni tutkimuksessa tätä liian suuria yleistyksiä suhtauduin erityisellä varovaisuudella havaintoja yhdistelyyn.¹⁰³ Oli kuitenkin havaittavissa selviä, toistuvia diskursseja joita lapset ja nuoret liittivät osaksi miehen esitystä. Teemoista huolimatta aiemmin mainitsemani julkisen tilan, fyysisyyden ja tummien värien käyttö oli yhtenäistä kaikissa lasten ja nuorten teoksissa.

Mielenkiintoista oli isoisien määrä lasten piirustuksissa. Isät loistivat poissaolollaan, mutta isoisät olivat korvanneet paikan miehen mallina lasten töissä. Isien haastava rooli miehenä ja perheen elättäjänä heijastuu myös lasten piirustuksiin. Lapsen on helpompi piirtää niitä esityksiä, joita näkee mediassa tai maalaamalla havaintoja, joita tekee läsnäolevista miehistä, kuten isoisista. Tähän saattaa myös liittyä johtohahmojen ihailu. Patriarkaalista hierarkiaa noudattavissa perheissä vanhemman miehen rooli korostuu, jolloin myös valta perheessä liitetään häneen.

Mieshahmot kuvattiin usein osaksi fyysistä toimintaa, kuten marjapensaiden istuttamista, metsätöitä tai metsästystä. Hahmot on sijoitettu kodin ulkopuolelle, luontoon tai muuhun

¹⁰² Alasuutari 1999, 42–43.

¹⁰³ Alasuutari 1999, 43.

julkiseen paikkaan. Toiminnan suorittaminen oli kuvattu aina suoritettavan pareina tai ryhmässä. Usein toimintaan liittyi myös teknisten välineiden käyttöä.

Länsimainen kuvakulttuuri rakentaa miehen identiteetin sankareiden, metsästäjien, kamppailijoiden ja valloittajien ympärille.¹⁰⁴ Läheisten ihmisten lisäksi lapset ja nuoret olivat kuvanneet myyttisiä tai todellisia johtohahmoja kuten Väinämöisiä ja poliittisia johtohahmoja.

Helsingin yliopiston folkloristiikan professori Anna-Leena Siikalan mukaan Väinämöinen elää yhä keskuudessamme poliittisen johtajan ideaalissa. Myyttinen ajattelu johtajuudesta vaikuttaa siihen, miten katsomme julkisuuden henkilöiden kuvia ja mitä havaintoja teemme poliittisista johtajista. Se säätelee suomalaista ajatusmaailmaa.¹⁰⁵

Tämä ilmeni lasten ja nuorten muotokuvien tuottamisessa. Esimerkkinä tästä käy 12-vuotiaan pojan työ *Entisajan sankari* (kuva 13.), jossa sankarius yhdistyy politiikkaan. Lehtosen mukaan miehet jotka pärjäävät valtiollisessa toiminnassa, urheilussa tai naismaailmassa täytyy edustaa piirteitä, jotka kulttuurissa miellämme maskuliiniseksi.¹⁰⁶ Miesten miehessä esiintyvät nämä kaikki ominaisuudet; rationaalisuus, fyysinen aktiivisuus, voima ja viriiliys. Tämän kaltaisia esikuvia suomalaisessa yhteiskunnassa ovat muun muassa poliittiset johtajat, kuten presidentit. Suomalaisen mytologian tunnetuin ja kiistattomin johtohahmo, opettaja ja sanakari on Väinämöinen. Parhaiten merkit hegemonisen maskuliinisuuden stereotyyppioista tulivat esiin Väinämöistä esittämissä teoksissa.

Mainitsin luvussa Sukupuoleen kasvatetaan, että koin erään teoksen tulkinnan erittäin hankalaksi. Ikään kuin olisin ollut katsetta ja tulkintaa määrittelevän vallan alla. Kyse on kuvasta 9. Yritin tulkita teosta mahdollisimman objektiivisesti. Tein kuitenkin oletuksen, että kyseessä oli mieshahmo, vaikka hahmolla oli selvästi maskuliinisia sekä feminiinisiä piirteitä. Luotin teostietojen merkintään, jossa piirretty ihmishahmo oli määritelty esittämään miehen tai pojan hahmoa. Värimaailma oli lähes valkoinen, lukuun ottamatta keltaisia hiuksia ja

¹⁰⁴ Lehtonen 1995, 36.

¹⁰⁵ Siikala 1999, 54.

¹⁰⁶ Lehtonen 1995, 115.

punaiseksi piirrettyjä yksityiskohtia hahmon vaatetuksessa. Kuusivuotiaan pojan teoksesta ei voinut värimaailman perusteella tehdä johtopäätöksiä hahmon sukupuolesta toisin kuin useimpien muiden lasten ja nuorten teoksista. Usein myös lasten ja nuorten teoksissa mieshahmojen kasvojen alueelle oli hahmoteltu karvoitusta, kuten partaa tai viiksiä. Päässä hahmolla oli väinämöislakki, joka viittasi Väinämöisen hahmoon, mutta keltaiset lakin alta sojottavat puolipitkät hiukset eivät sopineet Väinämöisen ulkoisiin piirteisiin. Hahmon vaatetus ei noudattanut totuttua sukupuolen esittämisen kaavaa, jossa lapset ja nuoret lähes poikkeuksetta olivat piirtäneet mieshahmoille housut. Kuva oli kuin ihmishahmon puolikuva, jossa alavartalo oli jätetty kuvittamatta. Huomasin lapsen piirtämän paidan muistuttavan Etelä-Karjalaisten naisten rekkopaitoja. Päädyin kuitenkin luottamaan siihen, että kyseessä oli naisen sijaan mies ja keskityin lähinnä tulkitsemaan sitä, mitä näin suhteessa suomalaisen taidehistorian kaanoniin miehen esityksistä. Miksi en kyseenalaistanut omia tulkintojani hämmennyksestä huolimatta, vaan päädyin olettamukseen, että kyseessä oli miehen figuuri? Selitystä voidaan etsiä Leaa Virtasen mainitsemasta sukupuolittuneista roolijaoista kansanperinteessämme. Keskityin lähinnä tulkitsemaan sitä, mitä näin suhteessa suomalaisen taidehistorian kaanoniin miehen esityksistä. Kantele liittyi niin vahvasti olemassa oleviin esitietoihini mytologisesta maskuliinisuudesta, että se toimi minulle konnotaationa miehen sukupuolesta. Virtasen mukaan kansanperinteessä soitinmusiikin esittäjät olivat yleensä miehiä aivan kuten Väinämöinen ja runonlaulaja Larin Paraske.

Kyse oli myös esitiedoistani ja maskuliinisuuteen liittyvistä yleistyksistä. Se, miksi ylipäättään lähdin kyseenalaistamaan hahmon sukupuolta, liittyi vahvasti omiin esitietoihini siitä, miten mies yleensä esitetään. Hegemonisen maskuliinisuuden stereotyyppiset piirteet eivät täytyneet. Kuvassa ei ollut havaittavissa värimaailmalta tai vaatetukselta ominaisia maskuliinisia piirteitä, ei fyysisen toiminnan tai julkisen tilan kuvaamista. Hahmolla ei ollut ulkoisesti maskuliiniseen stereotypiaan sopivia piirteitä, kuten kasvojen alueen karvoitusta. Kanteleen merkitys oli kuitenkin niin vahva, etten pystynyt vastustamaan näkymätöntä valtaa joka Seppäsen mainitsemalla tavalla kietoutui osaksi omia tulkintojani.

Huomasin hämmennykseltäni, että tutkimukseni havaintojen analysoiminen oli haastavaa, sillä minulla ei ollut mahdollisuutta keskustella tulkinnoista ja havainnoista. Välillä taas

tuntui, että tulkinnan mahdollisuuksia olisi ollut loputtomasti. Minkä valita? Mitä pitää luotettavana?

Laadullisen tutkimusperinteen luotettavuus ei ole yksiselitteistä, mutta tutkimusta voidaan arvostella kokonaisuutena.¹⁰⁷ Koin, että sisäisen johdonmukaisuuden suurimmat ongelmiin maisteritutkielmani luotettavuudessa vaikuttivat ensisijaisesti aineiston keruumenetelmä ja aineiston analyysiä häiritsevät esitiedot aiheesta. Ajan rajallisuuden vuoksi aineiston keruu oli tehty nopeasti ja perustuen täysin kulttuurikeskuksen digitaalisen arkistosta vastanneiden henkilöiden määritelmiin, siitä mikä lasten ja nuoren kuvissa miellettiin mieheksi. Lopulta en ajatellut tämän aiheutuvan liian suureksi taakaksi tutkimuksen etenemiselle tai luotettavuudelle. Koin sen lopulta tutkimuksen kannalta mielenkiintoisena, ja sain tämän ulkopuolisten tekemän ennakkomäärittelyn avulla uudenlaista näkökulmaa katsetta määrittelevän vallan tarkasteluun. Tämä taas johdatteli minut tutkimaan, miten sukupuolirooleja määrittelevä valta kietoutuu osaksi yhteiskuntaamme ja miten se ilmenee.

Lehtosen mukaan maskuliinisuus on diskursiivisten käytäntöjen tuote, jota tuotetaan instituutioiden ja käytäntöjen sisällä. Tällöin maskuliinisuutta pidetään realiteettina. Kuten tutkielmassa jo aiemmin mainitsin, Salminen kuvaa lapsuuden kuvamaailman jakautuvan yksityisiin ja julkisiin kuviin, joissa vallitsevat erilaiset kuvalliset normit. Lapsi oppii tekemään esityksiä sen mukaan, mitä heiltä odotetaan. Esimerkiksi vanhemmille saatetaan piirtää erilaisia kuvia kuin opettajille. Lapsi myös tekee eron julkisten ja yksityisten kuvien esittämisessä. Vanhemmille esitetyt kuvat saattavat poiketa niistä kuvista, joita lapsi tekee vain itsensä nähtäväksi. Julkiset kuvat lapsi piirtää olettamiensa odotusten mukaisiksi, kun taas yksityisissä kuvissa lapsi saattaa käsitellä arkaluontoisia tai näkemyksiä kokemastaan moninaisemmin.¹⁰⁸ Lapsen kuvataiteellisen kehityksen kasvaessa myös itsekriittisyys lisääntyy ja lapset saattavat luopua oma-aloitteisesta kuvanteosta.

Uskallan siis väittää, että kasvat- ja koulutusjärjestelmät ja niissä toimivien auktoriteettien määrittelemä miehen representaatio toistuu lasten ja nuorten kuvataiteellisessa ilmaisussa esikuvien kopioina. Tähän oli viitteitä tutkimusaineiston töissä, joiden teosten tekopaikaksi

¹⁰⁷ Tuomi & Sarajärvi 2018, 163.

¹⁰⁸ Salminen 2005, 72–73.

oli merkitty koulu, päiväkotiki tai muu kuvataiteellista ohjausta antanut yksikkö. Teoksissa miehen esitys rakentui samankaltaisista diskursseista huolimatta siitä, olivatko ne tehty saman kuvataiteellisen ohjauksen parissa.

6. Lähdeluettelo:

Aalto, Ilana; Kolehmainen, Jani (toim.) (2004) Isä kirja. Tampere. Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (1999). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.) (2009) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja niiden toiminta. Tampere: Vastapaino.

Anttila, Anna; Resunjeff, Kaija (2009) Taiteen taskurahat. Lastenkulttuurin käsite, linjaukset ja edistäminen. Keskustoimikunta. Tutkimusyksikön julkaisuja N:o 35. Helsinki: Lönnberg Print.

Badinter, Elisabeth; Lehto, Leevi (suom.) (1993) Mikä on mies? Tampere: Vastapaino. Alkuteos: Badinter, Elisabeth (1992) XY - DE L'IDENTITEE MASCULINE. Editions Odile Jacob.

Butler, Judith; Pulkkinen, Tuija; Rossi, Leena-Maija (2006) Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Helsinki: Gaudeamus.

Alkuteos: Butler, Judith (1990) Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity

- Eerola, Petteri; Mykkänen, Johanna (toim.) (2014) *Isän kokemus*. Tampere: Gaudeamus
- Eskola, Jari; Suoranta, Juha (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere Vastapaino.
- Faarinen, Maria (2007) *Myyttinen mies ja arjen sankarit – Magnus Schamanoffin Sankariveljesten tulkinta sukupuoli keskustelun kontekstissa*. Taidehistorian pro gradu. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto
- Foucault, Michel; Nivanka, Eevi (suom.) (2005) *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava. Alkuperäinen teos: Foucault, Michel (1975) *Surveiller et punir Naissance de la prison*. Éditions Gallimard.
- Jokinen, Arto. (2010) *Kriittinen mies -ja maskuliinisuustutkimus*. *Teoksessa* Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula. *Käsikirja sukupuoleen*. s.128-139. Tampere: Vastapaino.
- Kallio, Rakel; Kallio, Veikko; Kämäräinen, Eija; Lahtinen, Heikki; Mattila, Tiinaliisa; Sakari, Marja (2000) *Taiteen pikkujättiläinen*. Porvoo. WSOY.
- Kangasniemi, Hanna (1991) *Naiseuden merkit ja mieheyden maskit -ristiinpukeutuminen Uuno Turhapuro -elokuvissa*. *Teoksessa* Sihvonen, Jukka. *UT. Tutkimusretkiä Uunolandiaan*. s.71–88. Helsinki: PunaMusta.
- Kivi, Aleksis (1993) *Seitsemän veljestä*. Helsinki. Otava.
- Kaukonen, Toini-Inkeri (1985) *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Porvoo: WSOY.
- Kivimäki, Ville (2014) *Sota Riitaojan poikauhri*. *Sota suomalaisen mieheyden myyttisenä lähteenä*. *Teoksessa* Markkola, Pirjo; Östman, Ann-Catrin; Lamberg, Marko (toim.) *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. s.246–270. Tampere: Vastapaino.

Koivunen, Anu (2006) Queer-feministinen katse elokuvaan. Teoksessa Mäkelä, Anna; Puustinen, Liina & Ruoho, Iris (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. s.80–106. Helsinki: Gaudeamus.

Laine, Timo (toim.) (1994) Ihmisen mallit. Symposiumi filosofisessa antropologiassa. Filosofian laitoksen julkaisuja 62. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Langström, Hanna; Pösö Tarja; Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto

Lehtonen, Mikko (1995) Pikku Jättiläisiä. Tampere: Vastapaino.

Lowenfeld, Wiktor; Brittain, Lambert (1970) Creative and Mental Growth 5th Edition. London: The Macmillan Company. Collier-Macmillan Limited.

Lumme-Sandt, Kirsi & Pietilä, Ilkka (2014) Isoisyys. Teoksessa Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna. *Isän kokemus*. s. 143–158. Tampere: Gaudeamus.

Naskali, Päivi (2010) Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula. *Käsikirja sukupuoleen*. s.277–288. Tampere: Vastapaino.

Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea; Ruoppila, Isto (2009) Ihmisen kognitiivinen kehitys. WSOY pro Oy.

Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea; Ruoppila, Isto (2014) Ihmisen kognitiivinen kehitys. Juva: PS-Kustannus. 5. uudistettu painos.

Markkola, Pirjo; Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.) (2014) Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino.

Paasonen, Susanna (2010) Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula. *Käsikirja sukupuoleen*. s. 39–49. Tampere: Vastapaino.

Piela, Ulla (toim.) (2009): Taiteilijoiden Kalevala. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tampere: Kalevalaseura

Rossi, Leena-Maija (2003) Heterotehdas. Helsinki. Gaudeamus.

Rusanen, Sinikka; Kuusela, Mirva; Rintakorpi, Kati; Torkki, Kaisa (2014) Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Lasten keskus. Riika: Livonia Print.

Salminen, Antero; Koskinen, Inkeri (toim) (2005) Pääjalkainen. Kuva ja havainto. Taideteollinen korkeakoulu ja kirjoittajat. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarjat B 77.

Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija; Juvonen, Tuula (2010) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne (2004) Katseen voima -kohti visuaalista lukutaitoa. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Seppänen, Janne (2006) Katseen voima — kohti visuaalista lukutaitoa. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Sihvonen, Jukka (toim.) (1991) UT. Tutkimusretkiä Uunolandiaan. Helsinki. PunaMusta.

Tuomi, Jouni; Sarajärvi Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

Uusitalo, Hannu (2001) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WS Bookwell Oy.

Valkonen, Markku & Kämäräinen, Eija (1995) Suomalaisen taiteen klassikot. Porvoo: WSOY.

Valli, Raine (toim.) (2018) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Valli, Raine (toim.) (2018) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimukseen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Virtanen Leea (1988) Suomalainen kansanperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 471. Porvoo: WSOY.

Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.) *Isäkirja*. s.29-63. Tampere: Vastapaino.

Viitteet Internet-sivustoihin:

Anttila, Eeva (2017/2004) Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 58. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. Teatterikorkeakoulu, virtuaaliyliopisto-hanke.

<https://disco.teak.fi/anttila/8-1-kehityopsykologia-ja-vaihteoria/> (viitattu: 12.2.2019)

Parkkinen, Piia. Joseph Alanen on suomalaisen taidehistorian tuntematon suuruus, jonka laaja Kalevala-tuotanto oli unohtua kellariin. 28.2.2018

<https://yle.fi/uutiset/3-10094282>

(Viitattu 20.3.2019)

Rusanen, Sinikka (2014) Pienten lasten kuvataiteellinen kehitys

Osaava-hanke: varhaisiän taidekasvatuksen kehittäminen kuvataidekouluissa. Porvoo.

<https://docplayer.fi/3210465-Pienten-lasten-kuvataiteellinen-kehitys.htm>

(viitattu 20.3.2019)

Lasten ja nuorten taidekeskus

<http://artcentre.fi/etusivu> (viitattu 11.2.2019)

Lastensuojelu laki, 13.4.2007/417, Yleiset säädökset

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (viitattu 11.2.2019)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> (viitattu 11.2.2019)

Miesten pukeutumisen historiaa

<http://www.historyofhats.net/hat-history/history-of-fedora/> (viitattu 8.4.2019)

Muotokuva

<http://www3.jkl.fi/taidemuseo/opetus/muotokuva.htm> (viitattu 9.4.2019)

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevia käsitteitä ja termejä

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> (viitattu: 5.4.2019)

<https://transtukipiste.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

Viitattu 28.3.2019

7. Liitteet:

Lasten ja nuorten taidekeskus,

Kansainvälisen lasten ja nuorten taiteen arkiston teoksia

Arkiston sijainti: Kulttuurikeskus Villa Arttu, Hyvinkää

Kuva 1.
Vaari sininen hattu päässä
Tyttö 3v.

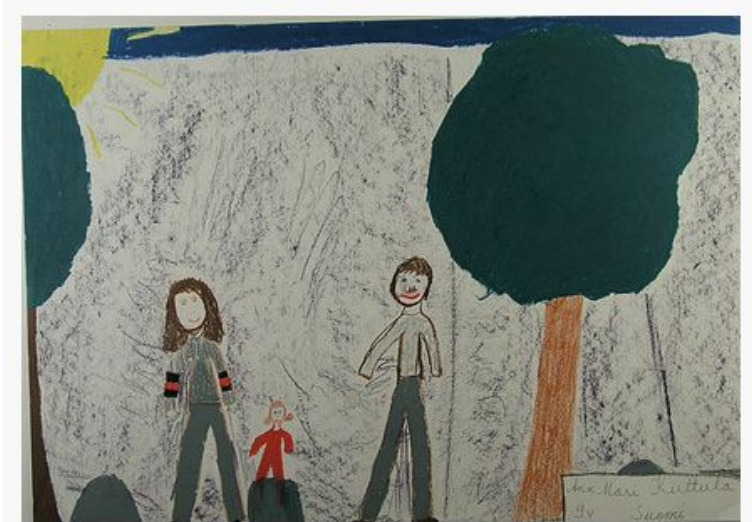
Kuva 2.
Pappa
Poika 5v.

Kuva 3.
Nimetön
Tyttö 9v.

Kuva 4.
Minun perheeni, My Family
Tyttö 5v.

Kuva 5.
Nimetön
Tyttö 9v.

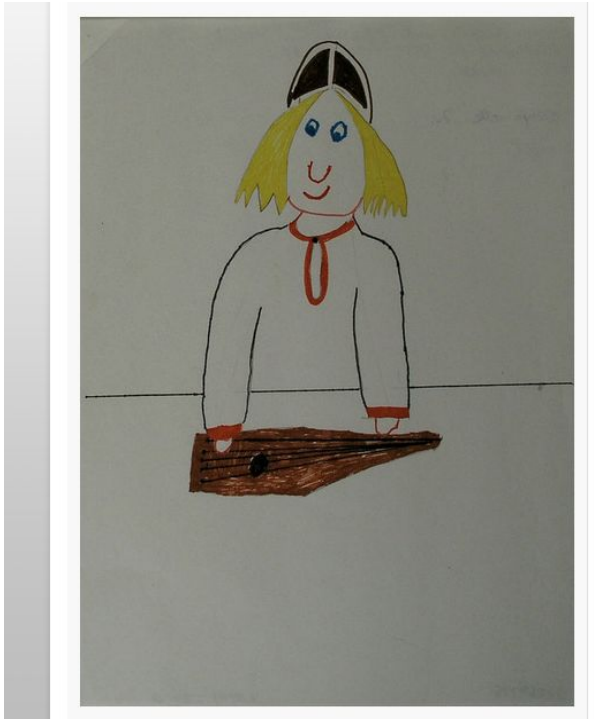
Kuva 6.
Isä istuttaa marjapensaita
Poika 6v.

Kuva 7.
Nimetön
Tyttö 9v.

Kuva 8.
Hirvenkaato
Poika 11v.

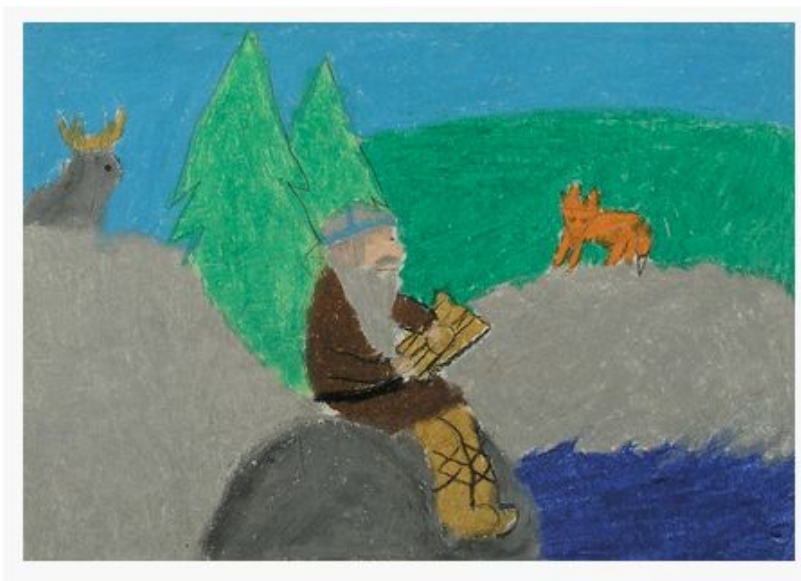
Kuva 9.
Nimetön
Poika 6v.

Kuva 10.
Nimetön
Tyttö 6v.

Kuva 11.
Nimetön
Poika 8v.

Kuva 12.
Nimetön
Tyttö 8v.

Kuva 13.
Entisajan Sankari
Poika 12v.

Kuva 14.
Kristoffer Kolumbus

Poika 12v.

Kuva 15.

Presidentti Kekkonen kät selän takana

Poika 3v.